R/SE RIKOSSEURAAMUSLAITOS

Lapsi- ja perhetyön linjaukset

RIKOSSEURAAMUSLAITOS 2019

Rikosseuraamuslaitos
Keskushallintoyksikkö
Lintulahdenkatu 5
00530 Helsinki

Teksti:	erityisasiantuntija Pia Puolakka, erityisasiantuntija Tiina Vogt-Airaksinen, erikoissuunnittelija Tatja Kivimäki ja erikoissuunnittelija Tiina Ihanus
Ulkoasun suunnittelu ja taitto:	Rikosseuraamuslaitos
Kuvat:	Rikosseuraamuslaitoksen kuvapankki

ESIPUHE

Ihmissuhteiden, vanhemmuuden ja perheyhteyksien tukeminen on tärkeää myös rikosseuraamuksen aikana. Tämä edellyttää koko henkilöstön sitoutumista ja kouluttautumista lapsi- ja perhetyön näkökulman huomioimiseen työ- ja toimintatavoissaan sekä asenteissaan.

Edelliset Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset julkaistiin vuonna 2013. Linjauksissa ohjeistettiin tuolloin YK:n lapsen oikeuksien toteuttamisesta, lapsimyönteisyydestä tapaamisissa, lapsi- ja perhetyön organisoinnista, työstä vastaavan virkamiehen tehtävistä, lapsinäkökulman huomioon ottamisesta alalle tulevan henkilöstön koulutuksessa sekä läheisille ja yhteistyötahoille annettavasta informaatiosta. Vuoden 2013 jälkeen lapsi- ja perhetyö on kehittynyt linjausten mukaiseen suuntaan. Linjauksissa todetut toimintaa ohjaavat perusperiaatteet ovat edelleen samat; lapsen oikeuksien ja lapsen edun huomioimisen tulee toteutua edelleen myös Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa.

Vuonna 2018 tehdyissä uudistetuissa linjauksissa on huomioitu uudet kansalliset ja kansainväliset lakimuutokset sekä suositukset lapsi- ja perhetyötä koskien. Linjauksissa on huomioitu aiempaa enemmän lapsen edun ja lapsinäkökulman huomioiminen päätöksenteossa ja henkilökunnan lähityössä. Lisäksi on linjattu aiempaa enemmän lapsi- ja perhetyön muodoista eri seuraamusmuodoissa ja korostettu yhteistyökumppanien roolia. Rikosseuraamusalalla yhteistyö eri viranomaisten ja yhteistyötahojen kanssa verkostoituen on tärkeää. Erityisen tärkeää on tiivis yhteistyö lastensuojelun kanssa.

Suomessa on tuhansia lapsia ja nuoria, jotka ovat rikosseuraamusten vaikutuspiirissä joko vanhempiensa, sukulaistensa tai oman asiakkuutensa johdosta. Lapsella on ehdoton oikeus lapsen edun mukaiseen molempien vanhempiensa huoltoon, hoivaan ja tukeen myös vanhemman vankeusrangaistuksen aikana. Asiakastyössä riskinäkökulman lisäksi on tärkeää tunnistaa ja vahvistaa myös vahvuuksia ja voimavaroja. Vanhemmuus ja perhe tukevat muutosmotivaatiota rikoksettomaan ja päihteettömään

elämään ja edistävät yhteiskuntaan integroitumista. Tämä muutos lisää myös lapsen mahdollisuuksia turvalliseen ja onnelliseen kasvuympäristöön.

Rikosseuraamuslaitoksen johtoryhmä on hyväksynyt uudet lapsi- ja perhetyön linjaukset 22.1.2019. Ne ohjaavat valtakunnallisesti Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää lapsi- ja perhetyötä ja sen kehittämistä. Linjausten jalkauttamiseksi käytännön arkityöhön tulee tehdä tiivistä yhteistyötä Keskushallintoyksikön, Rikosseuraamusalan koulutuskeskuksen, rikosseuraamusalueiden ja yksiköiden kesken. Linjauksista tehty yhteenveto tulee saattaa koko henkilökunnan tietoon ja tarvittaessa ohjeistaa yksiköissä tarkemmin siitä seuraaviin toimenpiteisiin.

Helsingissä 1.2.2019

Esa Vesterbacka
pääjohtaja

Pia Puolakka
erityisasiantuntija

TIIVISTELMÄ

Lapsi- ja perhetyön edellisen linjausryhmän tehtävänä vuonna 2013 oli tehdä esitys Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön perusteista. Viimeisin linjausten päivitystyö on tehty vuonna 2018. Päivitetyissä linjauksissa on huomioitu YK:n lapsen oikeuksien lisäksi EuroPris:n linjaukset lapsi- ja perhetyön hyvistä käytänteistä ja Euroopan neuvoston suositukset koskien vangittujen vanhempien lapsia, jotka on molemmat julkaistu vuonna 2018. Linjauksissa on edelleen huomioitu myös muutokset kansallisessa lainsäädännössä, lapsiystävälliset käytännöt erityisesti tapaamistilanteissa, lapsi- ja perhetyön organisointi sekä yhdyshenkilön työtehtävät, tiedon jakamisen merkitys, koulutustarpeet ja lisääntynyt yhteistyö mm. Kriminaalihuollon tukisäätiön sekä Ensi- ja turvakotien liiton kanssa.

Työryhmä esittää edelleen, että Rikosseuraamuslaitoksessa lapsi- ja perhetyön tulee olla osa koko henkilöstön työtä, jolloin koko henkilökunnan on tärkeää huomioida työssään em. kansainväliset sopimukset, käytänteet ja suositukset. Kaikessa henkilökunnan toteuttamassa lähityössä ja päätöksenteossa, jolla on vaikutusta lapsiin, tulee ottaa huomioon lapsen etu ja lapsiystävälliset käytännöt. Jokaisen Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehen tulee olla tietoinen omista velvollisuuksistaan, jotka perustuvat lastensuojelu-, sosiaalihuolto- ja vankeuslain edellyttämään lapsen edun huomiointiin sekä kansainvälisiin sopimuksiin ja suosituksiin.

Työryhmä on esityksessään kuvannut sekä lapsi- ja perhetyön nykyisiä käytäntöjä että linjannut em. suositusten mukaisesti tulevaisuuden tavoitteita. Lapsi- ja perhetyötä tehdään yksiköissä ansiokkaasti, mutta se on edelleen melko pitkälti vanhempilähtöistä, jolloin lapsen oikeudet ja etu jäävät toissijaisiksi suhteessa tuomittuun vanhempaan. Monissa vankiloissa yhteydenpito perheeseen tapahtuu edelleen vankilan päiväjärjestyksen mukaisesti, jolloin ei voida aina ottaa huomioon lapsen oikeutta säännölliseen ja tiiviiseen yhteydenpitoon silloin, kun lapsi olisi parhaiten tavoitettavissa.

Tavoitteena on, että myös yhdyskuntaseuraamustyössä pyritään huomiomaan asiakkaiden perhesuhteet ja vahvistamaan niitä aiempaa enemmän. Alaikäisten asiakkaiden huoltajien kanssa työskennellään jo paljon, mutta esimerkiksi valvontarangaistus ja tukipartiotoiminta ovat tuoneet myös lapsi- ja perhetyöhön uusia haasteita. Julkisiin palveluihin ohjaaminen ja verkostoyhteistyö ovat myös merkittävä osa lapsi- ja perhetyötä yhdyskuntaseuraamustoimistoissa.

On tärkeää, että kaikessa työssä otetaan huomioon lapsen oikeudet ja etu silloin, kun toiminta tai päätös vaikuttaa lapseen. Tapaamiset tulee edelleen suunnitella lapsiystävällisiksi. Tärkeätä on tehdä yhteistyötä sekä siviilissä olevan lapsen huoltajan että lastensuojelun kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön tulee osata arvioida, onko vanhemmuus sellaista, että sitä tulee tukea rangaistusaikana, vai onko vanhemman toiminnalla negatiivisia vaikutuksia lapseen ja puolisoon. Vanhemmuuden tukeminen voi toisaalta olla myös sitä, että tuetaan vanhempaa muodostamaan realistinen käsitys omista vanhemmuuden kyvyistään ja roolistaan lapsen elämässä. Sekä vankiloissa että yhdyskuntaseuraamustyössä lapsi- ja perhetyön on hyvä pitää sisällään perhesuhteiden ja vanhemmuuden tukemista sekä palveluohjausta ja verkostotyötä.

SISÄLLYS

ESIPUHE

TIIVISTELMÄ 2

1 JOHDANTO 7
1.1 Lapsi- ja perhetyön linjausten tavoitteet ja työryhmä 7
1.2 Lapsi- ja perhetyön perusteet 8
1.3 Lapsen etu ja lapsiystävällinen kohtaaminen 10
1.4 Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio 11

2 LAPSI- JA PERHETYÖN MÄÄRITTELY JA MUODOT RIKOSSEURAAMUSALALLA 13

3. LAPSI- JA PERHETYÖN MUODOT VANKILOISSA 17
3.1 Lakisääteinen selvittäminen ja ilmoitusten tekeminen 17
3.2 Lapsen tuen tarpeen selvittäminen ja viranomaisten välinen yhteistyö 18
3.3 Vangitun vanhemman yhteydenpito 19
3.3.1 Puhelut ja kirjeenvaihto 19
3.3.2 Tapaamiset 20
3.3.3 Poistumisluvat 25
3.3.4 Ulkomaalaisen vangitun vanhemman yhteydenpito 25
3.4 Perhesuhteiden hoito ja vanhemmuuden tukeminen 25
3.5 Perheosasto 26
3.6 Lapset puheeksi -menetelmä 27
3.7 Muu kuntouttava ja vaikuttava työ 28
3.8 Alle 18-vuotiaat vangit 28
3.9 Verkosto- ja muu viranomaisyhteistyö 29

4 LAPSI- JA PERHETYÖN MUODOT YHDYSKUNTASEURAAMUSTYÖSSÄ 31
4.1 Johdanto 31
4.2 Seuraamusselvitysvaiheen toiminta 31
4.3 Siviiliarviointi 32
4.4 Seuraamuksen aikainen toiminta 32
4.4.1 Vanhemmuuden tukeminen ja perheeseen liittyvät kysymykset 32
4.4.2 Parisuhteeseen liittyvät kysymykset 33
4.4.3 Verkostotyö ja palveluohjaus 33
4.4.4 Muut perhetyön menetelmät 34
4.4.5 Alle 18-vuotiaat ja muut nuoret yhdyskuntaseuraamusasiakkaat 34

5. LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET JA ORGANISOINTI RIKOSSEURAAMUSALALLA 37
5.1 YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen 37
5.2 Lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilön sekä muiden lapsi- ja perhetyötä tekevien virkamiesten tehtävänkuva ja valtakunnallinen organisointi 40

5.2.1 Keskushallintoyksikkö (KEHA) 41
5.2.2 Aluekeskukset (ALKE) 42
5.2.3 Arviointikeskukset (ARKE) 42
5.2.4 Yhdyskuntaseuraamustoimistot ja tukipartiot 43
5.2.5 Vankilat 43
5.2.6 Rikosseuraamusalan koulutuskeskus (RSKK) 44

6. LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET JA ORGANISOINTI VANKILOISSA 45
6.1 Lapsiystävälliset tapaamiset 45
6.2 Valvomattomien tapaamisten eli perhetapaamisten kehittäminen 45
6.3 Linjausryhmän suositukset valvomattomiin ja vanhempi-lapsi -tapaamisiin 46
6.4 Perheleirit 49

7. LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET JA ORGANISOINTI YHDYSKUNTASEURAAMUSTYÖSSÄ 50
7.1 Johdanto 50
7.2 Lait ja kansainväliset sopimukset koskien yhdyskuntaseuraamuksissa tehtävää lapsi- ja perhetyötä 50
7.3 Lapsiystävälliset tilat yhdyskuntaseuraamustoimistossa 50
7.4 Tukipartiotyö 50

8. YHTEENVETO 53

9. LÄHTEET 54

10. LIITTEET 56

1 JOHDANTO

1.1 Lapsi- ja perhetyön linjausten tavoitteet ja työryhmä

Alkuperäiselle työryhmälle annettiin vuonna 2011 tehtäväksi valmistella Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset. Linjausten pohjana oli tuolloin ennen kaikkea YK:n lapsen oikeuksien sopimus (Liite 1). Vuonna 2018 päivitetyissä linjauksissa on lisäksi huomioitu EuroPris:n lapsi- ja perhetyön hyvät käytänteet (Liite 2) ja Euroopan neuvoston vangittujen lapsia koskevat suositukset (Liite 3) sekä kansalliset lakimuutokset lastensuojelu-, sosiaalihuolto- ja vankeuslaissa. Vuoden 2013 linjauksissa lähtökohtana olivat seuraavat seikat (Lapsen oikeuksien sopimus):

1) vangitun lapsella on oikeus olla vapaa syrjinnältä (artikla 2)
2) lapsen edun turvaaminen (artikla 3)
3) oikeus olla suorassa ja tiheässä yhteydessä erossa olevaan vanhempaansa (artikla 9) sisältäen oikeuden saada tietoa, missä tämä vanhempi on, jos se on lapsen edun mukaista (artikla 9.4)
4) lapsella on oikeus tuoda julki mielipiteitään ja kokemuksiaan, ja lasta on kuultava asioissa, jotka koskevat häntä (artikla 12)
5) lapsella on oikeus perhe-elämän ja yksityisyyden suojaan (artikla 16) ja
6) lapsella on oikeus suojaan fyysiseltä ja psyykkiseltä haitalta sekä väkivallalta (artikla 19)

Alkuperäisen linjaustyöryhmän asettamispaperissa todetaan, että työryhmän tulee kirjata periaatteisiin:

1) YK:n lapsen oikeuksien toteuttaminen Rikosseuraamuslaitoksen periaatteissa
2) lapsimyönteisyys tapaamisissa
3) lapsi- ja perhetyön organisointi ja työstä vastaavan virkamiehen tehtävät
4) kannanotto läheisille ja yhteistyötahoille annettavasta informaatiosta

Lisäksi työryhmän tuli käsitellä lapsi- ja perhetyötä tekevien koulutusta ja lapsinäkökulman huomioon ottamista alalle tulevan henkilöstön koulutuksessa. Vuonna 2018 päivitetyissä linjauksissa on näiden lisäksi korostettu hyviä käytäntöjä vanhemmuuden taitoihin ja perhesuhteisiin vaikuttamiseksi sekä lapsinäkökulman laajentamista osaksi koko henkilökunnan työotetta ja lähityötä. Lisäksi siinä on huomioitu uudistunut kansallinen lainsäädäntö ja linjattu aiempaa enemmän myös alaikäisiä

rikoksentekijöitä koskevia käytänteitä lakimuutoksiin liittyen. Lisäksi on huomioitu em. uudet kansainväliset suositukset ja aiempaa enemmän yhteistyö 3. sektorin kanssa.

Vuoden 2011 työryhmän puheenjohtajana toimi erityisasiantuntija Karoliina Taruvuori Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä. Työryhmä kuuli Tytti Solantausta Terveyden- ja hyvinvoinnin laitokselta ja Matti Vartiaa oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta. Työryhmän tekemät linjaukset julkaistiin vuonna 2013. Linjauksia päivittivät vuonna 2018 erityisasiantuntija Pia Puolakka, erityisasiantuntija Tiina Vogt-Airaksinen, erikoissuunnittelija Tatja Kivimäki ja erikoissuunnittelija Tiina Ihanus Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksiköstä.

1.2 Lapsi- ja perhetyön perusteet

YK:n lapsen oikeuksien sopimus astui voimaan Suomessa vuonna 1991 (Liite 1). Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Viranomaiset eivät voi sivuuttaa ihmisoikeussopimusta asetuksentasoisuuden vuoksi tai esimerkiksi sillä perusteella, että kansallinen laki olisi myöhempi suhteessa sopimukseen.

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus molempien vanhempien tukeen ja kasvatukseen. Lapsen oikeuksien huomioon ottaminen ja toteuttaminen kuuluvat julkiselle vallalle, eli käytännössä siitä ovat vastuussa valtion ja kuntien viranomaiset. Vaikka siis lapsen kasvuoloihin vaikuttaminen ja tarpeisiin vastaaminen kuuluu ensisijaisesti lapsen vanhemmille, viranomaisten vastuulla on tukea toimillaan vanhempia näissä tehtävissä. Vanhemmistaan erossa asuvalla lapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja pitää heihin yhteyttä säännöllisesti. Tapaamiset voidaan estää vain, jos niiden arvioidaan olevan lapsen edun vastaisia. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on myös oikeus tietää vangitun vanhemman olinpaikka.

Lasta koskevia päätöksiä tehtäessä tulee aina ottaa huomioon ja asettaa ensisijalle lapsen etu, mikä on todettu niin lapsen oikeuksien sopimuksessa (3 artikla) kuin kansallisessa lainsäädännössä (lastensuojelulaki 1 luku 4 §). Lisäksi sosiaalihuoltolaki velvoittaa, että lapsen hoidon ja tuen tarve on selvitettävä ja lapselle turvattava riittävä hoito ja tuki lapsen vanhemman, huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön ollessa tutkintavankeudessa tai suorittamassa vankeusrangaistustaan (sosiaalihuoltolaki 4 luku 44 §). Vankeuslain (4 luku 8 §) mukaan vangin sijoittelussa on otettava huomioon rangaistusajan suunnitelman mukaisesti yhteyksien säilyminen lähiomaisiin tai muihin läheisiin.

Näitä samoja periaatteita on korostettu myös Euroopan neuvoston vangittujen lapsia koskevissa suosituksissa (Liite 3). Suosituksissa mainitaan, että vangitun perhesuhteista tulee kerätä tietoa heti vankilaan tulovaiheessa erityisesti hänen lapsiaan koskien, ja että perhesuhteita

tulee tukea vankeusaikana systemaattisin keinoin mm. mahdollistamalla säännöllinen yhteydenpito lapsiin ja tarjoamalla muita vanhemmuutta tukevia kuntoutustoimenpiteitä. Lisäksi suosituksissa korostetaan henkilökunnan kouluttamista lapsiystävällisiin käytänteisiin ja lapsen huomioimista tapaamistilojen sijoittelussa ja sisustuksessa. Lapsi- ja perhetyöstä olisi hyvä tehdä tutkimusta, jotta voitaisiin arvioida, millaiset kuntoutus- ja muut tukimuodot ovat vaikuttavia vanhemmuuden tukemiseksi ja lapsille aiheutuvan haitan vähentämiseksi.

Niin lastensuojelu-, sosiaalihuolto- ja vankeuslaki, laki yhdyskuntaseuraamuksista kuin kansainväliset sopimukset ja suositukset edellyttävät, että rikosseuraamusalalla tulee vielä aiempaa enemmän kiinnittää huomiota lapsen etuun ja oikeuksiin. Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa todetaan edelleen, että rangaistukseen tuomitun yhteydenpitoa yhteiskunnan palveluverkostoon, sosiaalisiin verkostoihin, perheeseen ja lapsiin tuetaan. Perhesuhteita ylläpitävä ja tukeva työ on Rikosseuraamuslaitoksen strategian mukaista toimintaa ja sen tavoitteiden toteuttamista.

Rikosseuraamusalalla on korostunut 90-luvulta alkaen uusinta-rikollisuuteen vaikuttaminen, mikä on näkynyt erityisesti erilaisten toimintaohjelmien käyttöön ottamisessa. Näiden toimintaohjelmien avulla pyritään vaikuttamaan mm. tuomittujen rikosmyönteiseen ajatteluun sekä päihteiden käyttöön ja sitä kautta ohjaamaan rikoksettomuuteen. Jo vuonna 2003 Perhe muurin toisella puolella -työryhmän mietinnössä (Liite 4) todettiin, että vaikka toiminnassa on korostunut uusintarikollisuuteen vaikuttaminen, on erilaisten sosiaalisten verkostojen kuten perhe- ja muiden läheissuhteiden merkitys uusintarikollisuuteen vaikuttavana tekijänä jäänyt vähemmälle huomiolle kuin muut tekijät. Perheen merkitys seuraamuksen aikana ja sen jälkeen yhteiskuntaan sijoittumisessa on kuitenkin merkittävä. Nykyisin käytössä on myös toimintaohjelmia, jotka pyrkivät vaikuttamaan uusintarikollisuuteen perhesuhteiden kautta kuten Lapset puheeksi -menetelmä. Lisäksi vankilat ja Kriminaalihuollon tukisäätiö järjestävät vanhemmuusryhmiä sekä perhe- ja parisuhdeleirejä, joilla pyritään vaikuttamaan uusintarikollisuuteen erilaisin perhetyön keinoin.

Erityisenä huomioitavana piirteenä rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyössä on, että jotkin perhesuhteet voivat olla haitallisia sisältäen esimerkiksi psyykkistä ja fyysistä väkivaltaa. Rikosseuraamuslaitoksen tulee pyrkiä vaikuttamaan tällaisiin ilmiöihin siten, että ne tunnistetaan ja otetaan puheeksi. Tähän on jo käytössä esimerkiksi lähisuhdeväkivaltaa ja naiserityisiä kysymyksiä käsitteleviä menetelmiä. Suomi on allekirjoittanut vuonna 2015 Euroopan neuvoston laatiman Istanbulin sopimuksen, joka velvoittaa sopimusmaita toimenpiteisiin naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Myös tästä näkökulmasta lapsi- ja perhetyössä tapahtuva lähisuhdeväkivaltaan vaikuttaminen on tärkeää. Lapsi- ja perhetyössä on tärkeää huomioida, milloin perhesuhteita kannattaa tukea aktiivisesti ja

milloin vahingoilta suojaava ja ennalta ehkäisevä työ on olennaisempaa. Kaikenlainen vanhemmuus ei ole tuettavissa, mutta suurimman osan asiakkaista kanssa voidaan silti tehdä jonkinlaista perhetyötä, kun sen tavoitteet määritellään realistisesti. On tunnistettava, milloin vanhemman etu ja lapsen etu ovat ristiriidassa.

Euroopan neuvoston suositusten mukaisesti erilaisten tuki- ja kuntoutusmuotojen vaikuttavuutta em. tavoitteisiin tulisi tutkia, mutta sitä on toistaiseksi tehty Suomessa vain vähän (Liite 3). Rikosseuraamuslaitoksen sisäisille nettisivuille on tarkoitus koota lapsi- ja perhetyön hyviksi todettuja käytänteitä. Materiaalipankkiin on tarkoitus saada eri työskentelymenetelmien lisäksi koottua aiheesta tehtyjä opinnäytetöitä ja seminaariesityksiä. Nettisivuilta olisi tarkoitus löytyä myös kaikki keskeiset kansalliset ja kansainväliset lait sekä suositukset lapsen asemaan liittyvissä kysymyksissä rikosseuraamusalalla.

1.3 Lapsen etu ja lapsiystävällinen kohtaaminen

Lapsen etu ei ole mielipidekysymys vaan perustuu lapsen oikeuksien sopimukseen. Lapsen etu tulee asettaa etusijalle myös rikosseuraamusalalla, kun tehdään lapsia koskevia päätöksiä ja ratkaisuja. Lapsen oikeuksien komitea korostaa, että lapsen etu ei ole vain yksi päätöksenteossa huomioon otettava seikka, vaan se on päätösharkinnassa ensisijaisempi kuin vanhempien, muiden aikuisten tai suuren yleisön edut. Lapsen etua on hyvä arvioida niin yhteydenpidon varmistamisessa, vapautumisen valmistelussa kuin poistumislupa-anomusten yhteydessä.

YK:n lapsen oikeuksien komitea on huomauttanut Suomelle, että periaatetta lapsen edusta ei ole ymmärretty riittävästi eikä huomioitu lapsia koskevassa päätöksenteossa. Lapsen edun käsite on ymmärretty lapsen oikeuksien sopimusta suppeammin. Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesta lapsen edusta löytyy kattavasti lisätietoa mm. Mannerheimin lastensuojeluliiton nettisivuilta (www.mll.fi/lapsemme-lehti/mika-lapsen-etu/).

Lapsen etu on käsitteenä vaikea ja voidaan tulkita eri tilanteissa eri tavalla. Joskus lapsen ja vanhempien tai huoltajien etu voivat olla myös ristiriidassa. Lapsen edun turvaaminen tarkoittaa rikosseuraamusalalla käytännössä sitä, että perheen kanssa työskentelevän ammattihenkilön vastuulla on huolehtia lapsen oikeuksien toteutumisesta niin sosiaalihuolto- kuin lastensuojelulain sekä lain lapsen oikeuksista mukaisesti. Ammattilaisella tulee olla kyky tunnistaa lasta syrjivä ja epäinhimillinen kohtelu ja puuttua siihen. Kun tehdään päätöksiä, joissa lain mukaan on kuultava lasta (esim. valvotun koevapauden ja valvontarangaistuksen edellytysten selvittäminen), on lapsen mielipide huomioitava hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti.

Kaikissa työtehtävissä, missä lapsi on läsnä, on kiinnitettävä huomiota lapsiystävälliseen kohtaamiseen. Esimerkiksi lapsen tullessa tapaamiseen lapsi tulee kohdata ikätason mukaisesti ja arvostavasti. Kohtaamisessa on hyvä muistaa, ettei lapsi ole syyllistynyt rikokseen, eikä ole lapsen vika, jos vanhempi on vankilassa. Lasta tulisi kohdella vankilan tapaamistilanteissa ensisijaisesti lapsena eikä tapaajana. Mikäli lapsi tulee ilman saattajaa, on neuvominen ja auttaminen käytännön asioissa tärkeää. Jos lapsi kysyy jotain, vastauksien on hyvä olla rehellisiä ja ikätason huomioivia. Myös tarkastustoiminta on hoidettava lapsiystävällisesti. On huomioitava, että osa lapsista saattaa esimerkiksi pelätä virkakoiraa. Vankilan henkilökunta voi omalla käytöksellään edesauttaa turvallisen ilmapiirin luomisessa ja vankilan mahdollisesti pelottavan vaikutuksen vähentämisessä esimerkiksi hymyilemällä, puhumalla rauhallisesti ja käyttäytymällä ystävällisesti sekä lasta että mahdollisesti mukana olevaa vanhempaa kohtaan.

1.4 Läheisille ja yhteistyötahoille annettava informaatio

Tällä hetkellä rikosseuraamusasiakkaiden läheiset ja yhteistyötahojen edustajat saavat tietoa Rikosseuraamuslaitoksen nettisivuilta (www.rikosseuraamus.fi), joissa on kaikkien vankiloiden esitteet ja mm. tietoa tapaamiskäytännöistä. Joissakin yksiköissä jaetaan myös paperisia esitteitä, ja yhdyskuntaseuraamustoimistoista on saatavilla esitteet eri seuraamusmuodoista. Lisäksi nettisivuilta löytyvät Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjaukset liitteineen. Lisäksi Kriminaalihuollon tukisäätiön nettisivuilla on runsaasti tietoa rikostaustaisille, heidän läheisilleen ja ammattilaisille (www.krits.fi).

On tärkeää, että rikostaustaisten lapset ja muut perheenjäsenet saavat luotettavaa ja ajankohtaista tietoa sekä yhdyskuntaseuraamuksista että vankiloista. Rikosseuraamuslaitoksen nettisivuja päivitetään säännöllisesti, ja sinne tulevat tiedot ajankohtaisista asioista ja mahdollisista uudistuksista. Keskushallintoyksikön viestinnällä on vastuu näiden sivujen ylläpidosta, mutta kaikkien Rikosseuraamuslaitoksen yksiköiden tulee omalta osaltaan huolehtia, että niin yksiköiden nettisivut kuin erilaiset esitteet pysyvät ajantasaisina.

adidas

2 LAPSI- JA PERHETYÖN MÄÄRITTELY JA MUODOT RIKOSSEURAAMUSALALLA

Lastensuojelulaissa perhetyöllä tarkoitetaan esim. perheen kotona tehtävää perhetyötä, joka voi olla perhetyöntekijän antamaa keskusteluapua ja tukea erilaisissa arjen toiminnoissa. Perhetyöllä voidaan mm. arvioida vanhemmuutta, tukea vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja järjestää lapselle hänen hyvinvointiaan tukevaa toimintaa. Perhetyö on usein yhdistelmä käytännön apua ja psykososiaalista tukityötä. (http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/).

Lapsi- ja perhetyön tarkka määrittely Rikosseuraamuslaitoksessa on haastavaa, koska eri toimintamuodot, tavoitteet ja organisointi vaihtelevat alueittain ja yksiköittäin. Lapsi- ja perhetyön voidaan katsoa olevan eri menetelmiä ja eri toimintamuotoja käyttäen osa kaikkien työntekijöiden työnkuvaa. Yleisesti voidaan todeta, että Rikosseuraamuslaitoksessa lapsi- ja perhetyön tavoitteena on vähentää seuraamuksesta aiheutuvia haittavaikutuksia ja edistää tuomitun sijoittumista yhteiskuntaan. Lapsi- ja perhetyöllä tuetaan rikosseuraamusasiakkaiden, heidän lastensa ja koko perheen psyykkistä, sosiaalista ja taloudellista hyvinvointia sekä perhesuhteita. Vankeustuomion aiheuttama lapsen ero vanhemmastaan saattaa johtaa vanhempi-lapsi-suhteen hajoamiseen, ja vankeuden jälkeen suhteen uudelleen rakentaminen voi olla haastavaa. Tästä syystä vanhempi-lapsi–suhteita tulee tukea kaikkien seuraamuksien aikana lapsen edun mukaisesti. Kaikessa toiminnassa ja päätöksenteossa, joka koskettaa tuomitun lapsia tai jossa kyseessä on alaikäinen asiakas, on lapsen etua arvioitava siitä näkökulmasta, miten lapselle turvataan:

1) tasapainoinen kehitys ja hyvinvointi sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet;
2) mahdollisuus saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukainen valvonta ja huolenpito;
3) taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus;
4) turvallinen kasvuympäristö ja ruumiillinen sekä henkinen koskemattomuus;
5) itsenäistyminen ja kasvaminen vastuullisuuteen;
6) mahdollisuus osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan; sekä
7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioiminen (lastensuojelulaki 1 luku 4 §)

Rikosseuraamuslaitoksessa lapsi- ja perhetyötä tehdään yhteistyössä perheen kanssa. Väistämättä pääpaino työskentelyssä on tuomitun kanssa tehtävässä työssä, mutta keskeistä on tehdä tätäkin työtä lapsen edun näkökulmasta. Tavoitteena on, että tuomitun oma elämänhallinta

ja voimavarat lisääntyvät, jolloin arjessa selviytyminen ja vanhemmuuden taidot vahvistuvat, mikä on samalla myös lapsen etu. Lapsi- ja perhetyötä ei kuitenkaan ole suunnattu pelkästään sellaisiin perheisiin, joissa on lapsia. Tuomittu voi tarvita tukea parisuhteeseensa, jolloin voidaan tehdä perhetyötä myös parisuhteen ylläpitämiseksi ja tukemiseksi sekä toisaalta tukea epäterveistä ihmissuhteista irrottautumisessa ja puuttua esimerkiksi parisuhteessa ilmenevään fyysiseen tai psyykkiseen väkivaltaan. Lapsi- ja perhetyössä on monia erilaisia työmuotoja kuten puheeksi otto -menetelmiä, joilla voidaan tukea vanhemmuutta sekä pari- ja perhesuhteita. Myös erilaiset ohjelmat, jotka tukevat yleisiä vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja sekä ongelmanratkaisu- ja itsesäätelykeinoja, tukevat myös lapsi- ja perhetyön tavoitteita. Väkivallattomia ongelmanratkaisukeinoja kehittävä ohjelmatyö erityisesti lähisuhdeväkivallan osalta liittyy myös lapsi- ja perhetyöhön. Lisäksi järjestetään erilaisia pari- ja perhesuhteita sekä vanhemmuutta tukevia vapaamuotoisia ryhmiä ja leirejä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyö voidaan jakaa seuraaviin sisältöihin:

1) lakisääteinen selvittäminen ja ilmoitusten tekeminen (esim. perhesuhteiden selvittäminen ja lastensuojeluilmoitukset)
2) yhteydenpito tuomitun ja perheen välillä (esim. perhetapaamiset)
3) perhesuhteiden hoito ja vanhemmuuden tukeminen (vanhemmuuden arviointi, kasvatustehtävässä ja arjen toimintataidoissa tukeminen)
4) muu kuntoutus- ja vaikuttamistyö (motivointi ja puheeksi otto -menetelmät, hyvät käytännöt, ohjelmatyö ja yksilötyö)
5) alaikäisiä tuomittuja koskeva lapsi- ja perhetyö (esim. vankiloiden nuorten osastot ja ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta)
6) verkosto- ja muu viranomaisyhteistyö (esim. 3. sektorin yhteistyökumppanit)

Lakisääteisillä selvityksillä tarkoitetaan perhesuhteiden sekä lapsen hoidon ja tuen tarpeen selvittämistä vanhemman ollessa tutkintavankina tai suorittamassa vapausrangaistusta (sosiaalihuoltolaki 4 luku 41 § ja 44 §) ja huoltajien kuulemista alaikäistä tuomittua koskevissa asioissa (laki nuoren rikoksista epäillyn tilanteen selvittämisestä 1 luku 7 §, laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 9 luku 45 §, laki valvotusta koevapaudesta 2 luku 9 § ja Alaikäinen vanki -ohje, RISE 13.6.2017). Myös yhdyskuntaseuraamustyössä tehdään lakisääteistä perhesuhteiden selvittämistä tietyissä seuraamusmuodoissa. **Ilmoitusten tekemisellä** tarkoitetaan pääasiassa sosiaalihuollon ilmeisessä tarpeessa olevasta tehtäviä ja lastensuojeluilmoituksia (lastensuojelulaki 5 luku 25 § ja sosiaalihuoltolaki 4 luku 35 §). **Yhteydenpidolla tuomitun ja perheen**

välillä tarkoitetaan mm. puheluita, kirjeenvaihtoa, erilaisia tapaamisia (valvomattomat eli nk. perhetapaamiset, valvotut vanhempi-lapsi tapaamiset ja muut valvotut tapaamiset), perheleirejä ja poistumisluvilla tapahtuvaa yhteydenpitoa. **Perhesuhteiden hoito ja vanhemmuuden tukeminen** on vuorovaikutus- ja vanhemmuuden taitoja edistävää työtä. Sitä tehdään yksilötyönä, pari- ja perhetyönä, verkostotyönä, ja yhteistyössä kumppanuustahojen kanssa esim. perheleireillä. Tähän kuuluu myös arjen taidoissa tukeminen ja opastaminen tuomion aikana.

Kuntoutus- ja vaikuttamistyössä tavoitteena on uusintarikollisuuteen vaikuttaminen. Nämä kuntoutusmuodot ovat strukturoituja ja ohjelmallisia työskentelymuotoja, joissa mm. vahvistetaan vanhemmuuden ja / tai parisuhteen taitoja (mm. Lapset puheeksi -menetelmä) ja käsitellään lähisuhdeväkivaltaa (mm. MOVE! ja VINN -ohjelmat). Lisäksi monissa muissa vaikuttavuusohjelmissa harjoitellaan myös yleisiä ongelmanratkaisu- ja sosiaalisia taitoja, vahvistetaan itsesäätelykeinoja kuten väkivallatonta käyttäytymistä ja tuetaan päihteettömyyteen. Yksilötyössä useat eri ammattiryhmät kuten pastorit ja psykologit voivat tarjota keskusteluapua myös lapsi- ja perhetyön kysymyksissä sekä esimerkiksi perheiden kriisitilanteissa. Joillakin työntekijöillä on erityistä perhe- ja pariterapian koulutusta, jota on ehdottomasti hyvä hyödyntää.

Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina on myös **alaikäisiä eli alle 18-vuotiaita asiakkaita**, joiden huoltajien ja tarvittaessa lastensuojelun kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä koko rikoksettomuuteen tukevaa verkostoa hyödyntäen. Alaikäisten sijoittamista varten on muutamassa vankilassa erityisiä nuoriso-osastoja. Oppimisvelvollisuudesta huolehtiminen on tärkeä osa nuorten tuomittujen kuntouttamista, ja muita nuorisoerityisiä kuntoutusmuotoja ja hyviä käytänteitä käytetään ja kehitetään huomioiden nuoret erityisryhmänä riskien ja tarpeidensa osalta. Nuorten oppimisvaikeudet ja mielenterveyden sekä päihdeongelmat pyritään huomioimaan kuntoutuksessa vähintään yhtä suurella intensiteetillä kuin täysi-ikäistenkin tuomittujen. Nuorten kohdalla kasvua ja kypsymistä tukevat toimenpiteet ja perhetyö ovat erityisen tärkeitä työmuotoja.

Tärkeässä roolissa Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyössä on myös **verkosto- ja muu viranomaisyhteistyö**. Lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa vanhemman vankeusrangaistuksen aikana rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä (sosiaalihuoltolaki 4 luku 41 §). Verkostotyötä tehdään aktiivisesti myös 3. sektorin toimijoiden kanssa kuten Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Ensi- ja turvakotien liiton kanssa. Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa tehdään yhteistyötä erityisesti vanhemmuusryhmien ja perheleirien osalta. Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toimintaan voidaan ohjata myös tuomion jälkeen, ja vapautuvat perheelliset vangit hyötyvät siitä erityisesti (https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/ehja-perhe-toiminta). Ensi- ja turvakotien liiton kanssa aloitettiin vuonna 2017 Vanhempi vankilan

portilla -hanke, jossa tuetaan vankiperheitä sekä vankeuden aikana ja että vapautumisvaiheessa (www.ensijaturvakotienliitto.fi/tietoaliitosta/hankkeet/#vanhempi_vankilan_portilla). Lisäksi eri yksiköissä tehdään yhteistyötä seurakuntien ja eri hengellisten toimijoiden kanssa perheiden tukemiseksi.

Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyöstä on koottu kaikkien yksiköiden tarjonnan kattava palvelukartta, josta käyvät ilmi eri työskentelymuodot ja -menetelmät sekä yhteistyökumppanit (Liite 5). Lapsi- ja perhetyön hyviä käytänteitä on kartoitettu yksiköistä edelleen vuoden 2018 aikana, ja näistä eri menetelmistä on tarkoitus tehdä lähitulevaisuudessa kooste Rikosseuraamuslaitoksen sisäisille nettisivuille.

3. LAPSI- JA PERHETYÖN MUODOT VANKILOISSA

3.1 Lakisääteinen selvittäminen ja ilmoitusten tekeminen

Vangin tullessa vankilaan tutkinta- tai vankeusvankina täytäntöönpanoyksikössä tarkistetaan väestötietojärjestelmästä, kuinka monta alle 18-vuotiasta biologista lasta vangilla on, ja kuinka monen lapsen huoltaja vanki on. Vanki ilmoittaa saapuessaan myös lähiomaisensa. Vankitietojärjestelmään voidaan merkitä alle 18-vuotiaiden huollettavien lukumäärä, lasten syntymävuodet ja vangin ilmoittama lähiomainen.

Väestötietojärjestelmää käytetään hyväksi myös arviointikeskuksissa, joissa vangille laaditaan rangaistusajan suunnitelma. Kun henkilö odottaa siviilissä tuomion täytäntöönpanoa, yhdyskuntaseuraamustoimistojen siviiliarvioinnista vastaava tiimi tarkistaa järjestelmästä tuomitun lasten lukumäärän ja tuomitun huoltajuuden. Tiimi laatii rangaistusajan suunnitelman siviilissä tuomiota odottaville joko tapaamalla tuomittua tai pelkkien asiakirjatietojen perusteella. Tiimissä kerätään suunnitelmaa varten mahdollisimman paljon tietoa tuomitusta ja hänen perhetilanteestaan.

Väestötietojärjestelmästä tarkistettu tieto ei kerro kaikkea tuomitun perhetilanteesta. Parisuhteessa elävällä tuomitulla on usein tilanne, että perheessä on puolison lapsia, jotka eivät näy tietojärjestelmän kautta. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehellä ei ole oikeutta katsoa väestötietojärjestelmästä puolisoon liittyviä tietoja kuten puolison lasten lukumäärää. Tietojärjestelmästä voi käydä ilmi, että tuomittu on vailla vakinaista asuntoa, vaikka todellisuudessa hän asuisikin perheensä kanssa. Pelkkä rekisteritietojen tarkastaminen ei siis riitä perhesuhteiden selvittämiseksi vaan keskeiseksi nousee tuomitun itsensä haastatteleminen ko. asiasta, ja hänen luvallaan voidaan olla yhteydessä myös hänen läheisiinsä ja perheenjäseniinsä.

Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa ja sijoituspäätöstä tehtäessä pyritään ottamaan huomioon yhteyksien säilyminen lähiomaisiin ja muihin läheisiin. Arviointikeskuksesta ja yhdyskuntaseuraamustoimistosta tulisi olla mahdollisuuksien mukaan yhteydessä perheenjäseniin suunnitelmaa laadittaessa. Vankeuslaissa (4 luku 7 §) todetaan, että suunnitelma laaditaan yhteistyössä vangin kanssa, ja että sitä laadittaessa on tarpeellisissa määrin oltava yhteistyössä yhdyskuntaseuraamustoimiston sekä vangin suostumuksella hänen koti- tai asuinkuntansa viranomaisten, muiden viranomaisten, yksityisten yhteisöjen ja henkilöiden kanssa. Alaikäisten kohdalla rangaistusajan suunnitelmaa tehdessä tulee olla aina yhteydessä myös huoltajaan. Jos alaikäinen on myös lastensuojelun asiakas, niin yhteydessä on oltava vastaaviin lastensuojeluviranomaisiin. Alle 18-vuotiaista lapsivangeista tulee myös aina tehdä ilmoitus sosiaalihuoltoon (Liite 6).

3.2 Lapsen tuen tarpeen selvittäminen ja viranomaisten välinen yhteistyö

Aikuisia koskevissa palveluissa tulee ottaa entistä paremmin huomioon heidän lastensa hoidon ja tuen tarve. Tämä koskee myös vankiloita. Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön on suojeltava lasta kaikelta väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä (lapsen oikeuksien sopimus). Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan vanhemmilla tai laillisilla huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä (artikla 18). Vankilahenkilökunnan on siis annettava vangitulle vanhemmalle asianmukaista tukea hänen hoitaessaan lastenkasvatustehtävää sekä tehtävä riittävää yhteistyötä erityisesti lastensuojelun kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen ja lastensuojelun yhteistyön kehittämisen tarpeita on arvioitu myös Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen marraskuussa 2018 julkaisemassa Uudistuva lastensuojelu -työpaperissa (http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

Sosiaalihuoltolaki (4 luku 44 §) edellyttää, että lapsen hoidon ja tuen tarve selvitetään vanhemman ollessa tutkintavankina tai suorittamassa vapausrangaistusta. Selvittämistyö on Rikosseuraamuslaitoksen tehtävä yhteistyössä sosiaalihuollon kanssa (sosiaalihuoltolaki 4 luku 41 §). Rikosseuraamuslaitoksella ei ole valmiuksia tavata vangittujen lapsia, joten heidän osaltaan selvitykset tekee sosiaalihuolto. Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstöllä on velvollisuus tukea vanhempaa hänen tehtävässään lapsen kasvatuksessa vanhemman ollessa vankilassa tai yhdyskuntaseuraamustoimiston asiakkaana ja omalta osaltaan edistää toimivaa viranomaisyhteistyötä. Sosiaalihuoltoviranomaisen roolina on yleisesti arvioida lapsen ja perheen tilannetta lapsen edun näkökulmasta (Liite 7).

Rikosseuraamuslaitoksessa lapsen hoidon ja tuen selvittäminen voi olla haastavaa, jos asiakkaan perheen kanssa ei ole aikaisemmin juurikaan työskennelty. Lapsen tilanteen selvittämisessä käytetään kuitenkin apuna mm. Lapset puheeksi -menetelmää, joka on Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen laatima ja käytössä myös mm. psykiatrisissa sairaaloissa. Menetelmää ollaan parhaillaan päivittämässä rikosseuraamusalalle yhteistyössä menetelmän kehittäjän Tytti Solantauksen kanssa.

Lastensuojelulaki (5 luku 25 §) edellyttää, että kaikilla Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä on velvollisuus salassapitosäännösten estämättä ja viipymättä ilmoittaa kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää mahdollista lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Lastensuojelulain mukaisesta ilmoitusvelvollisuudesta on tehty erillinen ohje sekä vankiloille että yhdyskuntaseuraamustoimistoille (Liite 8). Ilmoitus tehdään omaan subjektiiviseen arvioon perustuen ja omalla nimellä.

3.3 Vangitun vanhemman yhteydenpito

Perhesuhteiden ylläpidon osalta noudatetaan normaalisuusperiaatetta, eli yhteydenpitoa rajoitetaan vain sen verran kuin vankilan järjestys edellyttää. Yhteydenpitoa voidaan tehdä puhelimitse, kirjeitse, tapaamisissa, poistumisluvilla ja perheleireillä. Tapaamiset toteutetaan valvottuina, valvomattomina ja (valvottuina) vanhempi-lapsi -tapaamisina. Vuodesta 2015 alkaen on joissakin yksiköissä ollut mahdollista myös rajoitettu sähköinen yhteydenpito sähköpostin ja nettipuhelun eli Skypen kautta.

3.3.1 Puhelut ja kirjeenvaihto

Vankeuslaissa (12 luku 6 §) todetaan, että vangille on annettava omalla kustannuksellaan mahdollisuus olla puhelimitse yhteydessä vankilan ulkopuolelle. Välttämättömien asioiden hoitamiseksi tai muusta erityisestä syystä puhelimen käyttö voidaan sallia korvauksetta. Laissa todetaan myös, että vankilan järjestyssäännössä voidaan antaa vankilan toiminnan ja järjestyksen kannalta välttämättömiä määräyksiä puhelimen käyttöajoista. Puhelimen käytön ehdoksi voidaan asettaa, että vanki ilmoittaa, kehen hänellä on tarkoitus olla yhteydessä. Puhelimen käyttö voidaan keskeyttää tai evätä, jos näin on tarpeen tehdä rikoksen estämiseksi tai vankilan järjestyksen ylläpitämiseksi.

Vankiloiden järjestyssääntöihin on kirjattuna osastojen soittoajat ja muut puhelimen käyttöä koskevat käytännöt. Soittoaikoja on rajoitettu osissa vankiloita puhelinlaitteiden määrästä johtuen. Pääsääntöisesti vanki saa käyttää puhelinta osastonsa aukioloaikoina. Osasta vankiloita vanki voi soittaa joka päivä, osasta taas esim. joka toinen päivä. Joissakin vankiloissa nämä soittoajat ovat keskellä päivää ruokailun ja ulkoilun yhteydessä. Jos puoliso on töissä, hänellä ei ehkä ole mahdollisuutta vastata. Lapset ovat tuohon aikaan usein koulussa tai päivähoidossa, ja heillä ei siis silloin ole mahdollisuutta puhua vanhempansa kanssa puhelimessa. Tämä voi käytännössä tarkoittaa, että puhelimitse tapahtuva yhteydenpito onnistuu perheen kanssa vain viikonloppuisin. Joissakin yksiköissä perheen tavoitettavuus on otettu huomioon siten, että soittoaikaa on mahdollistettu myös iltapäivisin. Tällaista käytäntöä olisikin hyvä suosia mahdollisuuksien mukaan. Vangille ei voi soittaa suljettuihin laitoksiin. Osassa avolaitoksia vanki voi pitää omaa puhelinta päiväsaikaan hallussaan, jolloin soittaminen helpottuu. Esimerkiksi puhelimitse tapahtuvan yhteydenpidon on hyvä olla mahdollista myös iltaisin, jolloin lapset ovat palanneet koulusta, ja toinen huoltajakin on tavoitettavissa. Puolison ollessa toisessa vankilassa eivät vankiloiden käytännöt aina mahdollista vankien välistä soittamista toisilleen.

Vankeuslain (12 luku 1 §) mukaan vangilla on myös oikeus kirjeenvaihtoon. Vanki voi kirjoittaa kirjeitä ja kortteja perheelleen vapaasti. Hän voi ostaa vankilan kanttiinista postimerkkejä, kirjepaperia ja kortteja. Vanki voi myös vastaanottaa kirjeitä ja kortteja.

3.3.2 Tapaamiset

Vankeuslain 13 luvussa puhutaan tapaamisista ja muista yhteyksistä vankilan ulkopuolelle. Ohessa on todettu keskeisimmät pykälät ja niihin liittyvät käytännöt ja ohjeistukset yksiköissä.

Tapaamisoikeudesta yleisesti

Vangilla on oikeus tavata vieraita tarpeellisen valvonnan alaisena tapaamista varten varattuina aikoina niin usein kuin se vankilan järjestystä ja toimintaa haittaamatta on mahdollista. Tapaaminen voidaan sallia muulloinkin kuin tapaamista varten varattuina aikoina, jos se on tarpeen vangin yhteyksien kannalta tai muusta erityisestä syystä.

Varmuusosastolle sijoitetun vangin oikeutta tavata muita kuin vankeuslain 1 luvun 5 §:ssä tarkoitettuja lähiomaisiaan tai muita läheisiään taikka 12 luvun 4 §:ssä tarkoitettua asiamiestä voidaan rajoittaa, jos on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisessa rikottaisiin tätä lakia taikka sen nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä.

Vankia tapaamaan tulleen henkilön tarkastamisesta säädetään 17 luvussa. (vankeuslaki 13 luku 1 §). Kaikki tapaajat tarkastetaan heidän tullessaan vankilaan. Tapaaja jättää omaisuutensa, kuten laukun ja puhelimen, sille varattuun kaappiin. Sen jälkeen hän kulkee metallinpaljastimesta. Myös vankia tapaamaan tulevan lapsen tulee jättää kaikki ylimääräiset tavaransa säilytyslokeroon ja kulkea metallinpaljastimesta.

Tapaamistilat ja valvonta

Vankilassa on oltava tapaamiseen soveltuvat tilat. Suljetuissa vankiloissa on lisäksi oltava soveltuvat tilat valvomattomia ja 5 §:ssä tarkoitettuja lapsen tapaamisia varten. Vankilassa voi lisäksi olla soveltuvat tilat yhteydenpitoon videoyhteyden välityksellä. Vangin tapaamista on tarpeellisella tavalla valvottava. Muita tapaamisia kuin valvomatonta tapaamista voidaan valvoa teknisellä valvonnalla ja siten, että Rikosseuraamuslaitoksen virkamies on läsnä. Teknisellä laitteella tapahtuvasta valvonnasta on asianmukaisella tavalla ilmoitettava vangille ja tapaajalle. Valvonnasta syntyneiden tallenteiden säilyttämisessä ja hävittämisessä noudatetaan, mitä henkilötietojen käsittelystä rangaistusten täytäntöönpanossa annetussa laissa säädetään tapaajarekisteristä. (vankeuslaki 13 luku 2 §)

Valvottu tapaaminen

Suljetussa vankilassa tapaaminen järjestetään valvotussa tapaamistilassa, jossa vangin ja tapaajan välissä on rakenteellisia esteitä vankilan järjestyksen ja turvallisuuden ylläpitämiseksi sekä kiellettyjen aineiden ja esineiden vankilaan kulkeutumisen estämiseksi. Avolaitoksessa tapaaminen järjestetään tilassa, jossa vangin ja tapaajan välinen koskettaminen on mahdollista.

Suljetussa vankilassa valvottu tapaaminen voidaan järjestää erillään muista vangeista ja tapaajista, jos on syytä epäillä, että tapaamisesta voi tapaajan tai vangin rikostausta tai vangin vankila-aikainen käyttäytyminen huomioon ottaen aiheutua vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle. (vankeuslaki 13 luku 3 §).

Valvottuja tapaamisia järjestetään viikonloppuisin. Vanki laatii tapaajalistan, jossa käy ilmi keiden hän haluaa tulevan tapaamisiin. Vankiloiden järjestyssäännöissä on kerrottu, kuinka monta tapaajaa valvottuun tapaamiseen mahtuu kerrallaan. Tapaajien määrää ei tule rajoittaa enempää kuin on tarpeen so. tilat ja henkilökunnan määrä huomioiden. Vankiloissa on eritasoisia tapaamistiloja vankien yksilöllisistä valvontatarpeista johtuen. Tapaajan ja vangin välissä on pleksilasi, jonka korkeus vaihtelee tapaamistilan tasosta riippuen joko 30 cm pöydän reunasta tai lattiasta kattoon ylettyvään lasiin. Jos pleksilasi on korkealla, keskustelu käydään yleensä puhelinluurien avulla. Luureja on käytettävissä tapaajien puolella yleensä kaksi per vanki. Normaaleissa valvotuissa tapaamissa lapsen täytyy istua tapaamisaikana eri puolella kuin vanki. Lapsi ja vanki eivät saa koskettaa toisiaan.

Vanki varaa tapaamisen ilmoittamalla annetun ohjeistuksen mukaisesti, ketkä ovat tulossa tapaamiseen, minä päivänä ja mihin aikaan. Tapaajan

tulee saapua ajoissa, jotta tarkastustoimenpiteet voidaan tehdä ennen tapaamistiloihin siirtymistä. Vankiloiden järjestyssäännöissä voidaan antaa näistä tilanteista tarkempia ohjeita, ja joissakin laitoksissa vähäinenkin myöhästyminen voi tarkoittaa tapaamisen peruuntumista. Laitoksia on kuitenkin kehotettu tässä joustavuuteen.

Valvomaton tapaaminen

Vangin lähiomaisen ja muun läheisen sekä jos siihen on syytä, myös muun vangille tärkeän henkilön tapaamiseen ilman valvontaa voidaan myöntää lupa, jos se on perusteltua vangin yhteyksien säilymiseksi tai muusta vastaavasta syystä. Tapaamisen myöntäminen edellyttää, ettei tapaamisesta aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle eikä haittaa vankilan toiminnalle. (vankeuslaki 13 luku 4 §).

Vankeuslain 1 luvun 5a §:n mukaan lähiomaisella tarkoitetaan vangin aviopuolisoa ja sisaruksia sekä vangin suoraan ylenevässä ja alenevassa polvessa oleviasukulaisia. Muulla läheisellä tarkoitetaan vangin avopuolisoa tai muuta henkilöä, jonka kanssa vanki on asunut ennen vankilaan tuloaan. Avoliiton osoittamisen osalta on apulaisoikeusasiamiehen päätös (364/4/07), jonka mukaan väestötietojärjestelmästä ilmeneviä tietoja vangin asumisesta samassa osoitteessa avopuolisoksi ilmoitetun henkilön kanssa ei voida pitää ainoana mahdollisena tapana todistaa yhdessä asuminen ennen vankilaan tuloa. Apulaisoikeusasiamiehen päätöksissä on myös katsottu, että valvomattoman tapaamisen edellytykseksi ei voida asettaa, että avioliitto on solmittu ennen vankeuden alkamista.

Koska vankeuslaissa on valvomattomien tapaamisten edellytykset selkeästi määritelty, eivät niiden myöntämisen kriteerit saa vaihdella vankilakohtaisesti. Vankiloiden käytäntöjä on vuonna 2018 yhtenäistetty laatimalla valtakunnalliset valvomattomien ja valvottujen vanhempi-lapsi-tapaamisten lomakkeet (Liite 9), joissa on huomioitu lapsi- ja perhetyön suositukset sekä tapaamisia koskevista kanteluista syntyneet ratkaisut ja ennakkopäätökset. Valmisteilla on vielä erillinen ohjeistus valvomattomien tapaamisen anomisesta, jossa on myös käsitelty vangille tärkeän henkilön määritelmää ja tällaisen suhteen selvittämistä. Lisäksi vankiloiden järjestyssääntöjä yhtenäistävä järjestyssääntötyöryhmä tulee ohjeistamaan valvomattomien tapaamisten käytänteistä. Uudet lomakkeet ja ohjeistukset tulee ottaa käyttöön kaikissa yksiköissä.

Valvomattomia tapaamisia on mahdollista saada noin kerran kuukaudessa. Niitä anotaan erikseen lomakkeella. Suljetuissa laitoksissa valvomattomat tapaamiset kestävät muutaman tunnin, avolaitoksissa tapaamiset voivat olla useampia päiviäkin. Valvomattoman tapaamisen ehdoksi voidaan asettaa, että vanki antaa pyydettäessä päihdetestin. Jos tapaamisen myöntämisen edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty, tapaaminen voidaan peruuttaa. Jos vanki antaa positiivisen

päihdetestin, valvomaton tapaaminen voidaan peruuttaa tai evätä. Pelkkä täsmentämätön järjestyssäännön rikkominen ei kuitenkaan voi olla peruuttamisen syynä. Välittömästi ennen tapaamisen alkua on tehtävä tapaamisen epääminen (vankeuslaki 13 luku 9 §). Tapaaminen voidaan myös keskeyttää, jos se on tarpeen rikoksen estämiseksi tai järjestyksen tai turvallisuuden ylläpitämiseksi (vankeuslaki 13 luku 8 §). Myös poistumislupia saavilla vangeilla voi olla perusteltu syy saada valvomaton tapaaminen, vaikka ensisijaisesti valvomattomia tapaamisia myönnetään niille vangeille, jotka eivät käyvät poistumisluvilla.

Valvomattoman tapaamisen tapaamistilat ovat yksiöitä tai kaksioita. Niissä on yleensä jonkinlainen keittiövarustus, leluja lapsille, vuode, pöytä ja tuoleja. Tilojen yhteydessä on wc ja suihku. Tiloja on alun perin suunniteltu pitkälti vangin tarpeiden mukaisesti eli vaikka vangin on mahdollista tavata lapsiaan siellä, tilojen sisustuksessa ovat korostuneet aikuisten intiimit tarpeet. Silloin kun vangilla on lapsia, valvomattomaan tapaamiseen tulee usein koko perhe. Osa vangeista anoo joka toisen tapaamisen koko perheen kanssa ja joka toisen tapaamisen vain puolison kanssa. Kun tapaamiset anotaan näin tarkoittaa se nykykäytännön mukaan, että lapsia on mahdollisuus nähdä valvomattomassa tapaamisessa noin kerran kahdessa kuukaudessa.

Tapaamisten myöntämisessä, peruuttamisessa ja epäämisessä on huomioitava aiempaa enemmän lapsen etua. Henkilökunnan on hyvä opastaa vankia ohjeistamaan tapaajia riittävästi etukäteen, jotta tiedon puute ei johda tapaamisten epäonnistumiseen. Maaliskuusta 2018 Rikosseuraamuslaitos on alkanut ylläpitää omilla nettisivuillaan nk. tapaajien oppaita, joista löytyvät yksikkökohtaiset ohjeet tapaamisiin (www.rikosseuraamus.fi).

Vanhempi-lapsi -tapaaminen

Vankeuslain uudistuksen myötä kaikissa yksiköissä tulisi olla tällä hetkellä mahdollisuus lasten tapaamiseen soveltuvissa tiloissa (vankeuslaki 13 luku 5 §). Suljetuissa laitoksissa tämä tarkoittaa valvomattomien tapaamisten lisäksi mahdollisuutta valvottuihin lapsitapaamisiin, joka voidaan järjestää alle 15-vuotiaan lapsen kanssa. Se on tarkoitettu lähtökohtaisesti tapahtuvaksi vangin ja hänen omien lastensa kanssa, mutta tapaaminen voidaan harkinnan mukaan myöntää myös avio- tai avopuolison lapsen kanssa. Lapsitapaamisten on oltava aina valvottuja joko siten, että henkilökunta on tapaamisessa läsnä tai kameravalvottuna. Lapsitapaamisissa vanhempi ja lapsi saavat koskea toisiinsa, ja lapsi saa istua vanhemman sylissä. Tapaamisjärjestelyissä voi olla vankilakohtaisia eroavaisuuksia. Osassa tapaamiset ovat viikonloppuisin, osassa viikolla. Osassa vankiloita tapaamista voi anoa, osassa henkilökunta valitsee, kuka tilaan pääsee. Tapaamisessa on oltava päihteetön, ja positiivisen päihdetestin seurauksena tapaaminen voidaan perua.

Tapaaminen videoyhteydellä

Vangille voidaan antaa lupa olla yhteydessä lähiomaisiinsa tai muihin läheisiinsä käyttäen videoyhteyttä tai muuta soveltuvaa teknistä yhteydenpitotapaa, jossa osallistujilla on puhe- ja näköyhteys keskenään. Yhteyksien säilymiseksi tai muusta tärkeästä syystä yhteydenpito voidaan järjestää myös muun vangille tärkeän henkilön kanssa. (vankeuslaki 13 luku 13 §).

Joissakin yksiköissä on mahdollista olla Skype –yhteydellä yhteydessä läheisiin. Näistä tapaamisista ovat yksiköt ohjeistaneet erikseen. Tällaisen tapaamisen käyttöä on hyvä harkita esimerkiksi ulkomaalaisten vankien ja muiden sellaisten vankien kohdalla, joiden perheelle välimatka muunlaisiin tapaamisiin tulemiseksi olisi kohtuuttoman pitkä ja paljon kustannuksia aiheuttava.

Tapaamisen peruuttaminen ja epääminen

Jos tapaamisen myöntämisen edellytykset eivät enää päätöksen tekemisen jälkeen täyty, tapaaminen voidaan peruuttaa.

Tapaaminen voidaan evätä, jos:

1) tapaaja ei pysty luotettavasti todistamaan henkilöllisyyttään;
2) tapaaja kieltäytyy 17 luvun 2 §:ssä tarkoitetusta turvatarkastuksesta tai 17 luvun 3 §:ssä tarkoitetusta henkilöntarkastuksesta;
3) tapaaja on ulkonaisista merkeistä päätellen päihtynyt;
4) on perusteltua syytä epäillä, että tapaamisesta aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle taikka vangin tai muun henkilön turvallisuudelle.

Tapaaminen voidaan 2 momentin 1 kohdassa tarkoitetuissa tilanteissa järjestää siten valvottuna, ettei tapaamisesta aiheudu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle. (vankeuslaki 13 luku 9 §).

Tapaamiskielto

Jos tapaajan on todettu kuljettaneen tai yrittäneen kuljettaa huumausaineita taikka 9 luvun 1 §:n 1 momentin 1 tai 2 kohdassa tai 2 momentissa tarkoitettuja aineita tai esineitä vankilaan taikka vaarantaneen turvallisuutta tai vakavasti häirinneen vankilan järjestystä, tapaajalle voidaan antaa olosuhteisiin nähden kohtuullinen, enintään kuuden kuukauden pituinen kielto vierailla vankilassa. Tapaamiskieltoa voidaan jatkaa, jos se on edelleen tarpeen kiellon perusteena olevan toiminnan estämiseksi.

Tapaamiskielto voi sisältää kiellon tavata määrättyä vankia tai määrättyjä vankeja taikka tulla määrättyyn vankilaan tai määrättyihin vankiloihin. Tapaamiskieltoa ei saa antaa 1 luvun 5 a §:ssä tarkoitetulle lähiomaiselle, muulle läheiselle eikä vangin 12 luvun 4 §:ssä tarkoitetulle asiamiehelle. (vankeuslaki 13 luku 10 §).

3.3.3 Poistumisluvat

Poistumislupia vangin on mahdollista saada rangaistusajan pituuden perusteella siinä vaiheessa, kun rangaistuksesta on suoritettu 2/3 osaa. Loma-aikaa voidaan tiettyjen edellytysten täyttyessä aikaistaa, jos loma on rangaistusajan suunnitelmaa tukeva. Aikaistaminen voi tapahtua aikaisintaan siinä vaiheessa, kun rangaistuksesta on suoritettu puolet. Lisäksi lapsi- ja perhetyön osalta on hyvä huomioida lomien aikaistaminen tai lisääminen tärkeän syyn tai erityisen tärkeän syyn vuoksi (vankeuslaki 14 luku 4 § ja 5 §). Näitä syitä voisivat perhesyiden osalta olla esimerkiksi vakava kriisi perheessä, perheenjäsenen vakava sairastuminen tai kuolema, synnytys tai joku muu erityinen perheeseen liittyvä tapahtuma tai juhla kuten lapsen syntymäpäivät tms.

3.3.4 Ulkomaalaisen vangitun vanhemman yhteydenpito

Ulkomaalaisvankien määrä on viime vuosina kasvanut huomattavasti. Yhteydenpito omaisiin tapahtuu puhelimitse ja kirjeitse. Puhelinmaksut voivat olla erittäin kalliita. Ulkomaalaisvangeille tulee tarjota mahdollisuus soittaa esim. kerran kuukaudessa vankilan laskuun lapsille. Joissain yksiköissä on mahdollista myös sähköinen yhteydenpito ulkomaalaisvankien sosiaalisten suhteiden ylläpidossa (esim. nettipuhelu eli Skype), ja tämän yhteydenpidon muodon käyttöä tulee laajentaa mahdollisuuksien ja tarpeen mukaan. Joissain yksiköissä ulkomaalaisvangit voivat pitää yhteyttä perheeseensä myös sähköpostin avulla, jos vangille on myönnetty lupa sähköpostin käyttöön (vankeuslaki 12 luku 9 §). Jos pitkämatkalaisilla omaisilla on mahdollisuus tulla valvomattomaan tapaamiseen, heille tulee järjestää pidempi tapaaminen, jos tapaamiset eivät ole säännöllisiä. Ulkomaalaisvankien vanhemmuutta tuetaan vankeuden aikana mahdollisuuksien mukaan. Usein vangin kielitaito asettaa tiettyjä rajoituksia kuntouttavaan toimintaan osallistumiseen.

3.4 Perhesuhteiden hoito ja vanhemmuuden tukeminen

Vanhemmuutta tuetaan mm. yksilötyöllä, perhetapaamisilla ja vanhempi-lapsi-tapaamisilla sekä muun yhteydenpidon mahdollistamisella, verkostotyöskentelyllä ja perheleireillä. Vankilan henkilökunta järjestää verkostopalavereja, joissa keskustellaan esim. mitkä ovat vankilassa olevan vanhemman mahdollisuudet osallistua perheen elämään. Vanhemmuutta voidaan tukea myös mm. arjen taitojen vahvistamisella ja päihdekuntoutuksella. Yksilötyössä on käytössä erityisiä menetelmiä

vanhemmuuden käsittelyyn kuten Lapset puheeksi -menetelmä ja osalla työntekijöistä on myös perhe- tai muuta terapeuttisen työn koulutusta yksilötyön tueksi. Vankiloiden omat ja Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa yhteistyössä järjestetyt valtakunnalliset leirit tukevat myös vankeusaikana vanhemmuutta.

Vanhemmuutta tuetaan myös antamalla vangeille apua siinä, miten lapselle tulisi kertoa vanhemman vankeudesta. Usein ajatellaan, että lasta "suojellaan" parhaiten, kun totuutta ei kerrota. Totuuden salaaminen on kuitenkin usein vaikeaa, sillä lapsi voi kuulla ympäristössään olevien aikuisten keskusteluita tai kuulee asiasta toisilta lapsilta päiväkodissa tai koulussa tai löytää tiedon internetistä. Lapsi tarvitsee aikuisen apua kyetäkseen käsittelemään asiaa, joten vanhemman vankeudesta olisi hyvä kertoa lapsen ikätason mukaisesti. Jos lapselle ei puhuta asiasta, hän jää omien mielikuviensa varaan pohtiessaan, missä vanhempi on tai voi luulla, että vanhempi on kuollut. On siis parempi käsitellä asia lapsen kanssa kuin jättää hänet miettimään sitä yksin. On myös parempi, että lapsi kuulee asiasta omalta vanhemmaltaan eikä ulkopuoliselta. Vanhemman voi olla hyvä puhua asiasta myös luotettavien muiden aikuisten kanssa koulussa, päiväkodissa tai lapsen keskeisissä harrastuksissa, sillä vanhemman vankeus voi olla riski lapsen kehitykselle ja näkyä lapsessa erilaisena oireiluna. Myös Kriminaalihuollon tukisäätiöstä, kuntien perheneuvoloista ja joillakin paikkakunnilla toimivista vankien lasten vertaisryhmistä saa apua.

Lapselle ei välttämättä tarvitse kertoa yksityiskohtaisesti teosta, jonka vuoksi vanhempi joutui vankilaan vaan voi esimerkiksi sanoa, että vanhempi on tehnyt väärin tai pahasti / rikkonut yhteisiä sääntöjä / käyttänyt huumeita ja sovittaa nyt tekoaan vankilassa, josta ei pääse pois, vaikka haluaisi. Keskeistä ei ole kertominen rikoksesta vaan siitä, miksi vanhempi ei ole kotona. Lapselle voi myös sanoa, että kun lapsi kasvaa isommaksi, hänelle voidaan kertoa asiasta enemmän. Lapselle on hyvä osoittaa, että tapahtuneesta on sallittua puhua vanhemman kanssa, ja että vanhemman vankeus ei ole millään tavalla hänen syytään. Lapsen kanssa kannattaa keskustella myös siitä, kenelle asiasta kannattaa kertoa ja kenelle ei, koska kaikki eivät välttämättä ymmärrä asiaa. Perheissä, joissa vankeudessa oleva vanhempi ei ole ollut lapsen elämässä aktiivisesti mukana, on hyvä pohtia, kuinka tarpeellista vankeudesta kertominen ylipäätään on.

3.5 Perheosasto

Suomen vankiloissa on pitkään ollut lapsia äitinsä kanssa. Jo vuonna 1946 perustettiin Hämeenlinnan keskusvankilaan lastenosasto, jossa äideillä oli oikeus tavata lastansa kerran päivässä. Lapset olivat erossa äidistään myös yöaikaan. Myöhemmin hoitovastuuta muutettiin niin, että äidit hoitivat lapsensa itse ja muuhun työhön osallistumisen velvoite poistettiin. (Enroos, 2008).

Nykyisin arviointikeskukset tekevät päätöksen vanhemman sijoittamisesta lapsen kanssa joko Hämeenlinnan tai Vanajan vankilaan. Lastensuojelulta tulee pyytää lausunto lapsen tulosta vankilaan vanhempansa kanssa lapsen edun näkökulmasta, mutta lopullisen päätöksen vanhemman ja lapsen sijoittamisesta tekee vanhemman asuinkunnan mukainen arviointikeskus. Lastensuojelun kokonaisuudistustyöryhmän muistiossa (2006) todetaan, että lapsen sijoittamista vanhempansa kanssa vankilaosastolle koskevan päätöksen tulee aina perustua lapsen etuun, jota arvioivat lastensuojeluviranomaiset.

Sosiaali- ja terveysministeriön ja Oikeusministeriön yhteistyönä perustettu vankilan perheosasto aloitti toimintansa vuonna 2010. Osasto on Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö (laki Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä 6 §), joka toimii Hämeenlinnan vankilassa (tutkintavangit) ja Vanajan vankilan Vanajan osastolla (vankeusvangit). Lapsi sijoitetaan osastolle lastensuojelun avohuollon toimenpiteenä, ja päätöksen sijoituksesta tekee lapsen asuinkunnan lastensuojeluviranomainen kuultuaan Rikosseuraamuslaitosta (vankeuslaki 4 luku 10 §, lastensuojelulaki 7 luku 37 §). Vankivanhemman sijoituksesta päättää Länsi-Suomen arviointikeskus. Lapsen osalta sijoituksen tavoitteet ja työskentelymuodot määritellään lapsen asiakassuunnitelmassa, jonka kokoaminen ja arviointi ovat lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän vastuulla. Vankina olevan vanhemman rangaistusajan suunnitelmassa huomioidaan myös lapsen mukanaolo ja siihen liittyvät erityiset tavoitteet. Kanta-Hämeen perhetyön työntekijät vastaavat osastojen perhetyöstä ja vankilan henkilökunta rikosseuraamustyöstä.

3.6 Lapset puheeksi -menetelmä

Lapset puheeksi -menetelmä on yksi Rikosseuraamuslaitoksen keskeisimmistä strukturoiduista lapsi- ja perhetyön menetelmistä. Rikosseuraamuslaitos on yhteistyössä Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa päivittämässä Lapset puheeksi -menetelmää vuoden 2019 aikana siten, että se huomioisi rikosseuraamusalan erityiskysymykset. Käsikirja on laajalti käytössä eri yksiköissä ja se on suunnattu pääasiassa asiakkaille, jotka elävät perheen kanssa. Menetelmää voidaan käyttää työvälineenä lapsen hoidon ja tuen tarpeen selvittämisessä, vanhemmuuden taitojen tukemisessa ja verkostoyhteistyön aloittamisessa. Toistaiseksi menetelmän koulutukset ovat tapahtuneet alueellisesti tarvittaessa, mutta systemaattinen käyttö edellyttäisi laajempaa henkilöstön koulutusta ja koko organisaation sitouttamista menetelmän käyttöön. Tulevaisuudessa päivitettyä käsikirjaa tuleekin arvioida akkreditointimenettelyssä ja laatia sen jälkeen koulutussuunnitelma sekä pohtia mahdollista tutkimustyön tekemistä menetelmän vaikutuksista vanhemmuuteen ja uusintarikollisuuteen.

3.7 Muu kuntouttava ja vaikuttava työ

Lapsiin liittyvän perhetyön lisäksi yksi tärkeä osa perhetyötä on myös parisuhteiden tukeminen ja ylläpitäminen vankeusaikana. Sosiaaliset suhteet ovat tärkeä rikoksettomuuteen tukeva tekijä. Vankeus vaikuttaa kaikkiin perheenjäseniin, ei pelkästään vankilaan joutuneeseen. Vangitun puolisolle jää usein vastuu perheen elättämisestä ja arjen pyörittämisestä. Vankeusaika on suuri haaste parisuhteelle.

Vankeusaikana parisuhteen tukeminen tarkoittaa esim. keskusteluapua kriisitilanteissa. Osalla työntekijöistä on myös erillistä koulutusta perhe- ja pariterapiaan. Perhetyö parisuhteen ylläpitämiseksi ei siis ole pelkästään tapaamisten ja puheluiden järjestämistä. Parisuhteen tukemista on myös lähisuhdeväkivaltaan vaikuttaminen, johon on käytössä erityisiä työmuotoja kuten MOVE! -ohjelma ja naiserityinen VINN -ohjelma, joita tullaan lähivuosina arvioimaan ohjelmatyön laatukriteerejä arvioivassa Akkreditointityöryhmässä. Lähisuhdeväkivallan tunnistamiseen ja puheeksi ottamiseen on kehitteillä menetelmä, jota voitaisiin käyttää myös lähityössä. Naisasiakkaille tarkoitettu VINN -ohjelma taas käsittelee useita elämänhallinnan teemoja, joista osa keskittyy nimenomaan vanhemmuuteen (äitiys), lapsiin ja myös parisuhteen problematiikkaan ja lähisuhdeväkivaltaan. Lisäksi Rikosseuraamuslaitos on aloittanut vuonna 2017 yhteistyön Viola ry:n Varjo-hankkeen kanssa, jonka tarkoituksena on vaikuttaa eron jälkeiseen lähisuhteissa tapahtuvan väkivaltaiseen vainoamiseen tunnistamalla ja ennalta ehkäisemällä ilmiötä sekä auttamalla näiden tekojen uhreja kuin tekoihin syyllistyneitäkin (https://varjosta.fi/). Yhteistyön mahdollisuudet kunnan, seurakuntien ja 3. sektorin toimijoiden ovat moninaiset myös näiden teemojen osalta.

3.8 Alle 18-vuotiaat vangit

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa ja Euroopan neuvoston vangittujen lapsia koskevissa suosituksissa on huomioitu myös alaikäiset vangit. Keskushallintoyksikössä on laadittu erillinen ohje Rikosseuraamuslaitokselle koskien alle 18-vuotiaiden asiakkaiden tuomion täytäntöönpanoa, sijoittelua ja rangaistusaikaisten toimintojen järjestämistä, jota on päivitetty viimeksi vuonna 2017 lainmuutosten myötä (Liite 6). Ohjeessa on korostettu, että alaikäisiä vangittuja koskevat päätökset ja toimenpiteet tulee käsitellä ensisijaisena suhteessa muihin vangittuihin niin arviointi- kuin rangaistuksen toimeenpanon aikana. Lisäksi ohjeen liitteessä on määritelty, missä tilanteissa alaikäisen kohdalla on kuultava huoltajaa ja lastensuojelua.

Suomessa on päivittäin keskimäärin 5-7 alle 18-vuotiasta vankia. Alaikäiset vangit tulisi asuttaa erillään aikuisista vangeista, mikä ei ole vielä mahdollista kaikissa yksiköissä. Uusia järjestelyjä asiassa tullaan tarvitsemaan, jotta Suomi täyttää tämän kansainvälisen velvoitteen. Sijoittelua helpottavat kuitenkin jo muutamissa vankiloissa olevat nk.

nuoriso-osastot, jonne alaikäisiä vankeja voidaan sijoittaa muiden nuorten vankien kanssa. Tällaisia osastoja on tällä hetkellä kuitenkin vain Helsingin, Turun ja Vantaan vankiloissa. Asuttamisen lisäksi kaikki toiminnat tulisi järjestää joko erillään aikuisista vangeista tai niin, että henkilökunta on valvomassa tilanteita, joissa alaikäinen vanki osallistuu toimintaan aikuisten vankien kanssa. Alaikäisten kanssa työskentelyssä on siis aina otettava huomioon lapsen etu. Lapsen vanhemmat, huoltajat ja lastensuojelu ovat tärkeä yhteistyötaho rangaistusaikana.

Alaikäisillä asiakkailla on joskus myös omia lapsia. Silloin vanhem-muuden tukeminen ja vanhemmuuteen liittyvien perustaitojen opettaminen ovat erityisen tärkeässä roolissa.

3.9 Verkosto- ja muu viranomaisyhteistyö

Vankiloiden lapsi- ja perhetyöstä vastaava henkilökunta tekee verkosto- ja viranomaisyhteistyötä lukuisten eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Paikkakuntakohtaista vaihtelua on siinä, millaiset kunnan ja 3. sektorin järjestöjen palvelut ovat mahdollisia. Kuntayhteistyötä on jatkossa tarkoitus vahvistaa erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon maakuntauudistuksen (jäljempänä SOTE) tuomien mahdollisuuksien kautta. SOTE -yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen tekemä lapsi- ja perhetyö on tarkoitus saada osaksi lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaa (LAPE), jossa maakuntien osaamiskeskuksiin tulisi osaamista myös rikostaustaisten asiakkaiden erityisistä palvelutarpeista. Lapsi- ja perhetyön palvelutarpeet ovat tärkeä yhtymäkohta kunnan ja Rikosseuraamuslaitoksen välillä. Jatkossa Rikosseuraamuslaitoksen on hyvä hyödyntää enemmän myös mm. perheneuvoloiden palveluja lastensuojelun palvelujen lisäksi. Myös seurakuntien kanssa on mahdollista tehdä jatkossa enemmän yhteistyötä hyödyntäen esimerkiksi kirkon perheasiain neuvottelukeskusten palveluita. Lisäksi yhteistyötä koulujen kanssa on hyvä kehittää niin rikostaustaisten vanhempien lasten kuin alaikäisten rikoksentekijöiden erityistarpeiden tiedostamiseksi. 3. sektorin toimijoista valtakunnallisia yhteistyötahoja ovat jo mm. Kriminaalihuollon tukisäätiö, Ensi- ja turvakotien liitto, Sininauhasäätiö, Romano Missio ja Viola ry, joiden kaikkien kanssa yhteistyötä jatketaan edelleen sekä erilaisten hankkeiden että jo vakiintuneiden toimintamuotojen kautta.

4 LAPSI- JA PERHETYÖN MUODOT YHDYSKUNTASEURAAMUSTYÖSSÄ

4.1 Johdanto

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa koskeva lakiuudistus (400/2015) edellyttää aiempaa enemmän täytäntöönpanon yhteensovittamista kunnan ja muiden toimijoiden asiakastyön kanssa. Tähän liittyy myös yhdyskuntaseuraamukseen tuomitun asiakkaan perhetilanteen huomioiminen. Perhesuhteet nähdään yhtenä merkittävänä asiakkaan rikoksettomuutta tukevana tekijänä. Vuosina 2013 – 2016 toteutetussa yhdyskuntaseuraamustyön kehittämishankkeessa täydennettiin myös lapsi- ja perhetyön linjauksia ja vaikuttavia käytänteitä, jotka on koottu Hyvän ja vaikuttavan yhdyskuntaseuraamustyön kehittämishanke -materiaalikirjaan (Andersson, 2016).

4.2 Seuraamusselvitysvaiheen toiminta

Jo seuraamusselvitysvaiheessa arvioidaan asiakkaan perhesuhteet, jotka tulee huomioida rangaistusajan suunnitelmassa muiden seuraamuksen kannalta olennaisten seikkojen lisäksi. Yhdyskuntapalvelua suunniteltaessa on huomioitava, miten lapsen hoito järjestetään vanhemman suorittaessa yhdyskuntapalvelua ja voiko vanhempi tarvittaessa saada hoitoapua muilta tahoilta kuten kunnilta tai järjestöiltä. Valvontarangaistuksen seuraamusselvityksessä tulee kuulla samassa asunnossa asuvia perheenjäseniä, ja alle 18-vuotiaiden mielipiteen selvittämisen osalta on tehtävä yhteistyötä lastensuojelun kanssa (laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 9 luku 45 §). Täytäntöönpanoon ei saa ryhtyä, jos alaikäinen perustellusta syystä vastustaa täytäntöönpanoa, ja hän on ikänsä ja kehitystasonsa puolesta kypsä arvioimaan asiaa. Valvontarangaistuksen suunnitelmassa on huomioitava perhesuhteiden tukeminen ja suunniteltava rangaistuksen sisältö niin, että ajanviettoa lasten kanssa tuetaan.

Alaikäisten asiakkaiden kohdalla laaditaan seuraamusselvitys ja rangaistusajan suunnitelma yhteistyössä huoltajien ja lastensuojeluviranomaisten kanssa. Huoltajille lähetetään erillinen kutsu saapua mukaan haastatteluun. Nuoren mahdollinen lastensuojelun asiakkuus ja siellä tehty suunnitelma, nuoren kotikunnassa laaditut palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai vastaavat suunnitelmat ja muut viranomaistiedot tulee huomioida osana seuraamusselvitystä, jotta olennaiset kuntoutusprosessit eivät keskeydy seuraamuksen myötä. Rangaistusajan suunnitelman sisällöstä keskustellaan yhdessä nuoren ja mahdollisesti läsnä olevien huoltajien kanssa. Kuitenkin on tärkeää suunnitella tapaaminen niin, että myös nuori itse tulee kuulluksi huoltajien mahdollisesta läsnäolosta huolimatta. Nuorelle on tärkeää selvittää asiat hänen ikä- ja kypsyystasonsa huomioiden.

Alaikäisen ollessa tutkintavankina tai sijoitettuna laitokseen muualla kuin kotipaikkakunnallaan laatii sijoituspaikkaa lähin yhdyskuntaseuraamustoimisto seuraamusselvityksen tapaamalla nuorta henkilökohtaisesti.

4.3 Siviiliarviointi

Siviilissä laadittavat rangaistusajan suunnitelmat tehdään yhdyskuntaseuraamustoimistoissa. Kaikkien sijoiteltavien kohdalla tarkistetaan huollettavat lapset väestötietojärjestelmästä sekä kiinnitetään huomio myös siihen, jos huoltosuhde ei ole voimassa. Näiden tietojen avulla pystytään arvioimaan perheen tilanne, selvittämään tuen tarve ja pohtimaan, miten perheen kanssa voidaan keskustella vankilaan lähdöstä. Mikäli asiakkaalla on huollettavia lapsia, tulee siviiliarviointivaiheessa tehdä tarpeen mukaan yhteistyötä lastensuojeluviranomaisen kanssa. Lapsen ja perheen tilanne on huomioitava vankilaan ilmoittautumispäivämäärää määrätessä, ja perhetilanteen vuoksi vankilaan ilmoittautumista voidaan tarvittaessa viivyttää. Sijoitusvankilan määrittelyssä tulee pyrkiä huomioimaan perhesuhteet.

Mikäli tuomitulla on alle 2-vuotias lapsi, ja hän toivoo perheosastolle sijoittumista, tulee yhdyskuntaseuraamustoimiston tehdä yhteistyötä arviointikeskuksen kanssa. Yhdyskuntaseuraamustoimisto laatii rangaistusajan suunnitelman ja on yhteydessä alustavasti lastensuojeluviranomaiseen sijoitteluprosessista informoimiseksi. Tämän jälkeen asia siirretään Länsi-Suomen arviointikeskukseen. Arviointikeskus tekee yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten ja Vanajan vankilan henkilökunnan kanssa. Lastensuojeluviranomainen päättää lapsen sijoittamisesta perheosastolle Rikosseuraamuslaitosta kuultuaan.

Raskaana olevasta tuomitusta tulee ilmoittaa Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen arviointikeskukseen etenkin niissä tapauksissa, kun lapsi syntyy vankeusrangaistuksen aikana. Mikäli raskaana oleva tuomittu on päihdeongelmainen, ennakollisen lastensuojeluilmoituksen tekeminen (lastensuojelulaki 5 luku 25 c §) ja vankisairaalan konsultointi saattavat tulla myös kyseeseen.

4.4 Seuraamuksen aikainen toiminta

4.4.1 Vanhemmuuden tukeminen ja perheeseen liittyvät kysymykset

Asiakkaan elämäntilanteessa perhe ja vanhemmuus voi olla keskeinen rikoksettomuuteen tukeva tekijä. Usein perhesuhteissa ja vanhemmuuden taidoissa on kuitenkin kehitettävää. Asian hienovaraisuuden vuoksi on tärkeää selvittää huolellisesti perhesuhteiden taustat ja tila ja pohtia siltä pohjalta tukemisen realistisia edellytyksiä ja mahdollisuuksia. Asiassa on hyvä tehdä yhteistyötä lastensuojeluviranomaisten kanssa ja selvittää heidän näkemyksensä kokonaistilanteesta.

Yhdyskuntapalvelun osalta on tärkeää huomioida perheen pienet lapset, koska silloin käytännön järjestelyt ja aikataulut vaativat usein joustavuutta. Lapsen sairastuminen ei ole syy jäädä pois aikataulutetulta yhdyskuntapalvelun palvelukerralta, mutta se voi olla syy siihen, että aikataulua muutetaan perhetilanne huomioiden. Yhdyskuntapalveluakin suorittavan olisi hyvä kertoa seuraamuksesta perheenjäsenilleen ja saada kertomiseen apua, mikäli hän kokee sen hankalasi.

Valvontarangaistuksen kohdalla samassa taloudessa asuvan perheen tuella ja hyväksynnällä on suuri merkitys rangaistuksen onnistumiselle. Valvontarangaistuksen suorittaminen kotona heijastuu muihinkin perheenjäseniin. Valvontarangaistuksen viikkoaikatauluja suunniteltaessa huomioidaan koko ajan myös muun perheen aikataulua ja tilannetta. Valvontakäynneillä kotona tulee noudattaa hienovaraisuutta ja huomioida myös muut samassa asunnossa asuvat.

Myös vankilasta vapautuneiden valvonnassa perheen rooli on keskeinen. Vapautumisen valmistelussa on hyvä ottaa keskusteluun perhesuhteet ja miten niitä voidaan tukea. Vankilan ja yhdyskuntaseuraamustoimiston nivelvaiheen yhteistyö on tärkeää. On tärkeää, että valvottavan perhe tietää seuraamuksesta, joten asiakasta on hyvä motivoida kertomaan tuomiosta perheenjäsenilleen ja antaa siihen apua, jos tuomittu kokee kertomisen hankalaksi tai vastentahtoiseksi. Kunkin seuraamuksen reunaehtojen noudattaminen voi olla tuomitulle helpompaa, mikäli asiasta on voitu keskustella perheessä avoimesti. Kaikissa seuraamuksissa on tärkeää, että asiakkaan perhe tietää tilanteesta ja seuraamuksen vaikutuksista tarkoituksenmukaisella tavalla.

4.4.2 Parisuhteeseen liittyvät kysymykset

Parisuhde voi olla myös merkittävä rikoksettomuutta tukeva tekijä, joten keskustelut siitä on hyvä sisällyttää osaksi työskentelyä. Parisuhteen osalta on tärkeää ottaa huomioon lähisuhdeväkivallan mahdollisuus, josta asiakkaan rikoshistoria voi antaa viitteitä. Asiaan puheeksi ottaminen ja asian käsittelyyn motivoiminen on tärkeä osa työtämme. Työntekijän on tärkeää ohjata asiakas oikeiden palvelujen piiriin, mikäli parisuhteeseen tai lähisuhdeväkivaltaan liittyen esiintyy työskentelytarpeita. Joskus parisuhteen molemmat osapuolet voivat suorittaa seuraamusta samanaikaisesti. Tämä on hyvä huomioida työskentelyssä ja tarvittaessa tavata molempia asiakkaita yhdessä.

4.4.3 Verkostotyö ja palveluohjaus

Polku rikoksettomaan elämään syntyy osaksi aktiivisen verkostotyön kautta. Täytäntöönpanon sisältö ja yhteistyö muiden toimijoiden kuten kunnan, kolmannen sektorin ja muun lähiverkoston kanssa lisää tuomittujen valmiuksia yhteiskuntaan kiinnittymiseen. Lapsi- ja perhetyön osalta Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökumppaneilla on paljon

asiantuntemusta, jota tulisi hyödyntää aiempaa enemmän. On tärkeää, että eri toimijoiden kanssa verkostoidutaan ja järjestetään yhteisiä tapaamia ja koulutuksia.

4.4.4 Muut perhetyön menetelmät

Rikosseuraamuslaitoksessa käytetään Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämää Lapset puheeksi -menetelmä. Keskustelusarja on havaittu toimivaksi ja hyväksi myös yhdyskuntaseuraamuksissa esimerkiksi vapautumisen valmistelun yhteydessä, jolloin menetelmän avulla voidaan tukea perheen yhdistymistä vapautumisen jälkeen. Menetelmän käsikirjaa päivitetään rikosseuraamusalan tarpeita vastaavaksi vuoden 2019 aikana. Päivityksen valmistuttua tullaan koulutusta järjestämään laajemmin myös yhdyskuntaseuraamustoimistojen työntekijöille.

MARAK -toimintamalli on Suomessa käytössä joillakin paikkakunnilla. Kyseessä on Englannista lähtöisin oleva menetelmä, jolla pyritään auttamaan vakavaa parisuhdeväkivaltaa kokeneita uhreja tai sen uhan alla eläviä henkilöitä. Ideana on laatia moniammatillisessa työryhmässä väkivallan uhrille tai uhan alla elävälle henkilölle turvasuunnitelma ja tätä kautta parantaa hänen turvallisuuttaan (https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/marak).

MOVE! on motivoiva työväline väkivaltaisen käytöksen tunnistamista ja hoitomahdollisuuksista informoimista varten. Tavoitteena on laatia henkilökohtainen jatkosuunnitelma. Menetelmä on tällä hetkellä käytössä ainakin Länsi-Suomen rikosseuraamusalueella. Jatkossa sen käyttöä lähisuhdeväkivallasta keskusteluun ja hoitoon hakeutumisen herättelyyn voidaan laajentaa muillekin alueille. Menetelmän käsikirjaa päivitetään vuoden 2019 aikana.

VINN -ohjelma on tarkoitettu naispuolisille rikosseuraamusasiakkaille, ja siinä käsitellään monia uusimisriskiin vaikuttavia teemoja sekä myös vanhemmuuteen ja parisuhteeseen liittyviä kysymyksiä. VINN -ohjelma on tulossa akkreditoitavaksi Rikosseuraamuslaitoksen käyttöön.

4.4.5 Alle 18-vuotiaat ja muut nuoret yhdyskuntaseuraamusasiakkaat

Kun alaikäinen tuomitaan rikosseuraamukseen, tulee täsmennetty rangaistusajan suunnitelma laatia soveltuvin osin yhteistyössä huoltajien, sosiaaliviranomaisten ja muun mahdollisen tukiverkoston kanssa. Erityisesti alaikäisten kohdalla on tärkeää, että rangaistusajan suunnitelman tavoitteet sovitetaan yhteen kunta- tai järjestötoimijoiden asiakassuunnitelmien kanssa, koska seuraamuksen yksi tarkoitus on integroida nuorta yhteiskuntaan.

Nuorten ja alaikäisten kohdalla on tarkoituksenmukaista käyttää apuvalvojaa, mikäli pitkät etäisyydet muodostavat ongelman valvontakäyntien toteuttamisessa. Nuorisorangaistuksen kohdalla erilaisia tapaamisen hoitamistapoja voidaan pohtia tiiviin tapaamistiheyden vuoksi esimerkiksi yhteistyössä kunnan sosiaalityöntekijän, mahdollisen sijoituslaitoksen henkilökunnan tai muun alaikäistä lähellä olevan tahon kanssa. Tällaisia yhteisen tai jaetun valvontavastuun hoitamisen tapoja järjestettäessä on tärkeää, että kaikki tahot tietävät, mitä seuraamus merkitsee nuorelle ja mitä seuraamuksia nuorelle koituu, mikäli tämä jatkaa rikosten tekemistä.

Alle 21-vuotiaana tehdystä rikoksesta tuomittu yhdyskuntapalvelu voi sisältää lisäksi erityisesti nuorille suunnattuja sosiaalista toimintakykyä edistäviä tehtäviä ja ohjelmia sekä niiden yhteydessä annettavaa tukea ja ohjausta (laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 8 luku 37 §). Tällöin voidaan poiketa toiminnan määrää koskevista rajoituksista, eikä työn osuuden tarvitse olla vähintään puolet tuomitusta rangaistuksesta. Alaikäisten asiakkaiden kohdalla Rikosseuraamuslaitoksen velvollisuus on lastensuojelulain mukainen eli huomioida ensisijaisesti lapsen etu.

5. LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET JA ORGANISOINTI RIKOSSEURAAMUSALALLA

5.1 YK:n Lapsen oikeuksien sopimuksen huomioiminen

Lapsen oikeuksien sopimus on hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 20.11.1989. Yksi tärkeimmistä sopimuksen periaatteista on lapsen edun asettaminen ensisijalle. (https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf).

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen 3 artiklassa todetaan, että kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Käytännössä tämä tarkoittaa Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa sitä, että lapsen etua on arvioitava tehtäessä esim. valvomatonta tapaamista koskevia päätöksiä, valvottuun koevapauteen sijoittamispäätöksiä, poistumislupapäätöksiä tai valvontarangaistusselvitystä.

Saman artiklan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiensa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet. Sosiaalihuoltolaki (4 luku 44 §) edellyttää Rikosseuraamuslaitosta selvittämään lapsen hoidon ja tuen tarpeen vanhemman ollessa suorittamassa vapausrangaistusta. Vangin alaikäisten lasten ja huollettavien lasten tuen tarve selvitetään viimeistään vangin tullessa vankilaan. Tuen selvittämiseen voidaan käyttää esimerkiksi Lapset puheeksi - tai muuta vastaavaa menetelmää. Sopimusvaltioiden tulee kunnioittaa vanhempien tai laillisten huoltajien ja holhoojien tai muiden lapsesta vastuussa olevien henkilöiden vastuuta, oikeuksia ja velvollisuuksia tarjota lapselle hänen kehittyvien valmiuksiensa mukaisesti asianmukaista ohjausta ja neuvoa yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien käyttämiseksi (5 artikla).

Sopimusvaltioiden tulee 9 artiklan mukaan kunnioittaa vanhemmastaan tai vanhemmistaan erossa asuvan lapsen oikeutta ylläpitää henkilökohtaisia suhteita ja suoria yhteyksiä kumpaankin vanhempaansa säännöllisesti, paitsi jos se on lapsen edun vastaista. Vankilassa tulee mahdollistaa säännölliset tapaamiset vanhemman ja lapsen välillä. Tapaamisia järjestettäessä on arvioitava, ovatko tapaamiset lapsen edun mukaisia (esim. myönnetäänkö tapaaminen, jos kyseessä on oman lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomittu vanhempi). Tilanne voi lapsen edun kannalta olla erilainen, jos tapaaminen järjestetään valvotuissa olosuhteissa. Vanhemmalla tulee myös olla mahdollisuus pitää lapseensa yhteyttä puhelimitse ja kirjeitse. Vankilassa on siis huolehdittava, että puhelut mahdollistetaan tarvittaessa myös sellaisena ajankohtana päivästä, että lapsella on aidosti mahdollisuus keskustella vanhempansa kanssa.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 9 artiklassa todetaan myös, että mikäli tällainen ero aiheutuu sopimusvaltion aloittamista toimenpiteistä kuten lapsen vanhemman tai vanhempien pidätyksestä, vangitsemisesta, maanpakoon määräämisestä, karkotuksesta tai kuolemasta (mukaan lukien valtion huostassa olevan henkilön mistä tahansa syystä aiheutuva kuolema), tämän sopimusvaltion on annettava pyynnöstä lapselle, hänen vanhemmalleen tai milloin aiheellista muulle perheenjäsenelle olennaiset tiedot poissaolevan perheenjäsenen olinpaikasta, paitsi jos tiedon antaminen saattaisi vahingoittaa lapsen hyvinvointia. Sopimusvaltioiden on edelleen varmistettava, ettei tällaisen pyynnön esittäminen sinänsä aiheuta epäedullisia seurauksia asianosaisille. Vankilassa tällaisen tiedon antaminen voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vankilaan saapuva vanhempi voi soittaa lapselleen niin sanotun tulosoiton Rikosseuraamuslaitoksen kustannuksella. Tulosoitto tulee voida tehdä aina uudesta sijoituslaitoksesta.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan lapselle, joka kykenee muodostamaan omat näkemyksensä, tulee taata oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa häntä koskevissa asioissa. Lapselle on annettava erityinen mahdollisuus tulla kuulluksi häntä koskevissa oikeudellisissa ja hallinnollisissa toimissa. Tämä artikla koskee sekä valvontarangaistusta että valvottua koevapautta, joiden kohdalla samassa taloudessa asuvan lapsen mielipide seuraamusta suorittavan mahdollisuudesta asua kotona seuraamuksen aikana tulee selvittää. Molempien seuraamusten suunnittelussa on tarpeellista keskustella tästä kaikkien samassa taloudessa asuvien kanssa.

Sopimusvaltiot pyrkivät parhaansa mukaan takaamaan sen periaatteen tunnustamisen, että vanhemmat vastaavat yhteisesti lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Vanhemmilla tai tapauksesta riippuen laillisilla huoltajilla ja holhoojilla on ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Lapsen edun on määrättävä heidän toimintansa. Tässä yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien takaamiseksi ja edistämiseksi sopimusvaltiot antavat vanhemmille ja muille laillisille huoltajille asianmukaista apua heidän hoitaessaan lastenkasvatustehtäväänsä sekä huolehtivat lastensuojelulaitosten ja -palvelujen kehittämisestä (18 artikla). Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten on 18 artiklan mukaisesti tuettava rangaistusta suorittavan vanhemman vanhemmuutta, jos se on lapsen edun mukaista. Vanhemmuuden tukeminen ei voi lähteä ainoastaan asiakkaan toiveesta vaan virkamiehen on arvioitava, onko vanhemmuus tukemisen arvoista ja otettava tässä arvioinnissa huomioon lapsen etu. Jokaisen tuomitun kohdalla selvitetään hänen todelliset perhesuhteensa rekisteritietojen lisäksi haastattelussa, kyselylomakkeella tai muulla sopivaksi katsottavalla menetelmällä. Vanhemmuutta on mahdollista tukea mm. keskusteluilla, ryhmätyöskentelyllä, perheleireillä, verkostotapaamisilla ja palveluohjauksella.

Vankilassa olevan vanhemman vastuuta lapsen kasvatuksesta tulee siis tukea. Vastuun ottaminen tarkoittaa esim. lapsen elämän seuraamista. Vanhemman tulee voida osallistua lapsen koulunkäyntiin esim. auttamalla koulutehtävissä tapaamisten (valvomattomat ja vanhempi-lapsi -tapaamiset) aikana. Joissakin vankiloissa vanhemman on mahdollista lukea iltasatuja tallenteelle, jota lapsi voi kuunnella kotona. Vankiloissa tulee järjestää erityisiä vanhempi-lapsi-päiviä, jolloin vanhemmalla on mahdollisuus esim. pelata, askarrella ja leikkiä lapsen kanssa.

Sopimusvaltiot ryhtyvät kaikkiin asianmukaisin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin, sosiaalisiin ja koulutuksellisiin toimiin suojellakseen lasta kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, vahingoittamiselta ja pahoinpitelyltä, laiminlyönniltä tai välinpitämättömältä tai huonolta kohtelulta tai hyväksikäytöltä, mukaan lukien seksuaalinen hyväksikäyttö, silloin kun hän on vanhempansa, muun laillisen huoltajansa tai kenen tahansa muun hoidossa (19 artikla). Tällaisten suojelutoimien tulisi tarvittaessa sisältää tehokkaita menetelmiä sosiaalisten ohjelmien perustamiseksi, joiden avulla lasta ja hänestä huolehtivia henkilöitä tuettaisiin, samoin kuin menetelmiä lasten pahoinpitelytapausten ehkäisemiseksi, tunnistamiseksi, raportoimiseksi, käsiteltäväksi saattamiseksi, tutkimiseksi, hoitamiseksi ja jatkoseurannaksi sekä tarvittaessa oikeuslaitoksen asiaan puuttumiseksi (20 artikla 1 momentti).

Rikosseuraamuslaitoksen on suojeltava lasta sopimuksen 19 ja 20 artiklojen mukaisesti. Tehtäessä päätöksiä vanhempaan liittyen on otettava huomioon 19 artiklassa mainitut asiat. Esimerkiksi perheväkivalta on asia, joka täytyy huomioida poistumisluvista päätettäessä. Kun Rikosseuraamuslaitoksen virkamies saa työtehtävässään tietoonsa jotakin sellaista, jonka hän arvioi vaarantavan lapsen turvallisuuden, tulee hänen tehdä lastensuojeluilmoitus lapsen asuinkunnan lastensuojeluviranomaiselle. Ilmoituksen tekemistä ei voida delegoida toiselle virkamiehelle, vaan sen tekee se virkamies, joka on työtehtävissään saanut tietää jotakin sellaista, jonka hän arvioi vaarantavan lapsen hoidon, huolenpidon tai turvallisuuden. Ohjeistus lastensuojeluilmoituksen tekoon on laadittu vuonna 2018, ja siihen on koulutettu Rikosseuraamuslaitoksessa myös valvontahenkilökuntaa. Näiden koulutusten on tarkoitus jatkua niin, että kaikkien yksiköiden kaikki virkamiehet ovat tietoisia lastensuojeluilmoituksen tekemisen velvollisuudesta ja käytänteistä.

Artiklassa 28 todetaan, että lapsille tulee olla pakollinen perusasteen maksuton koulutus. Valtion tulee tukea erilaisten keskiasteen koulutusmuotojen kehittämistä, mukaan luettuina opinto- ja ammatinvalintaohjaus. Kaikkien lasten saataville on tuotava opetukseen ja ammattikoulutukseen liittyvä tieto. Artiklan mukaan oppivelvollisuusiässä oleville vangeille tulee tarjota mahdollisuus suorittaa peruskoulun oppimäärä loppuun. Vankilan tulee olla yhteydessä kunnan peruskouluun ja pyytää heitä järjestämään opetus, kuntien tehtävä on siis järjestää

oppivelvollisuuden mukainen koulutus myös vangeille (peruskoululaki 2 luku 6 §). Alle 18-vuotiaille vangeille tulee tarjota myös opinto- ja ammatinvalinnanohjausta.

Vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta on kohdeltava inhimillisesti ja kunnioittaen synnynnäistä ihmisarvoa ottaen huomioon hänen ikäistensä tarpeet. Erityisesti on vapaudenriiston kohteeksi joutunutta lasta pidettävä erillään aikuisista, paitsi silloin kun katsotaan olevan lapsen edun mukaista menetellä toisin. Jokaisella lapsella on oikeus pitää yhteyttä perheeseensä kirjeitse ja vierailukäynnein, paitsi poikkeuksellisissa olosuhteissa (37 c artikla). Keskushallintoyksikkö on vuonna 2017 päivittänyt alaikäisiä tuomittuja koskevat linjaukset, jotka tulee huomioida kaikissa yksiköissä (Liite 6).

Linjausryhmän kanta on, että Rikosseuraamuslaitoksen työskentelyssä kaikilla tasoilla tulee ottaa huomioon edellä mainitut lapsen oikeuksien sopimuksen artiklat, jotka jollakin tavalla koskevat Rikosseuraamuslaitoksessa tehtävää työtä.

5.2 Lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilön sekä muiden lapsi- ja perhetyötä tekevien virkamiesten tehtävänkuva ja valtakunnallinen organisointi

Jokaisessa yksikössä tulee olla lapsi- ja perhetyöstä vastaava yhdyshenkilö. Lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilön tehtäviin kuuluu mm. edistää omassa yksikössään YK:n lapsen oikeuksien huomioimista, informoida henkilöstöä ja johtoa lapsiin liittyvistä asioista, suunnitella ja ylläpitää lapsiystävällistä ympäristöä sekä vastata yksikön lapsi- ja perhetyön rutiineista. Rutiineiksi voidaan katsoa tietojärjestelmiin tehtävät kirjaukset (lainmukaisia ja tarpeeksi informoivia), yhteistyö eri kumppanuus- ja viranomaistahojen kanssa, perheenjäsenten välisen yhteydenpidon varmistaminen, lastensuojeluilmoitusvelvollisuuden toteutuminen ja henkilöstön informointi lapsiystävällisestä kohtaamisesta ja lapsen edun asettamisesta etusijalle.

Lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilö osallistuu alueelliseen perhetyön suunnitteluun ja alueellisten perheleirien suunnitteluun sekä mahdollisten vankilan omien leirien valmisteluun. Sen lisäksi kaikissa yksiköissä tulee olla useampi henkilö, jonka työnkuvaan on kirjattuna lapsi- ja perhetyötä. Muun henkilöstön osalta lapsi- ja perhetyö voi sisältää mm. lapsiystävällistä kohtaamista, yhteydenpidon mahdollistamista; yhteistyötä lastensuojelun, sijaisperheen ja tuomitun vanhempien kanssa; perheleirijärjestelyjä, perhesuhteiden tukemista, arjen taitojen opettamista ja palveluohjausta. Tärkeätä on, että koko henkilöstö omaksuu lapsi- ja perhetyön osaksi omaa työtänsä. Valvontahenkilökunnan on mahdollista tehdä perhetyötä esim. tapaamisten yhteydessä. Valvontahenkilökunnalla ja esimerkiksi tukipartioilla on perheistä usein sellaista tietoa, jota muulla henkilöstöllä ei ole. Lisäksi lastensuojeluilmoitusten tekeminen kuuluu kaikille Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille.

Lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilön tulee jakaa koko henkilöstölle tietoa perhetyöstä. Tämän lisäksi yksiköissä tulee olla nimettynä henkilö, jonka vastuulle kuuluu tapaamistilojen lelujen ja muiden tarvikkeiden kunnosta huolehtiminen ja uusien tarvikkeiden hankinta. Useimmiten rikosseuraamusesimiehen työnkuvaan kuuluu valvomattomien tapaamisten esittely. Esittelyjä laatiessa tulee huomioida myös lapsen etu ja oikeus. Vankilan rikosseuraamusesimiehen työnkuvaan voisi jatkossa kuulua myös tapaamistilojen lapsiystävällisyyden lisäämisestä koituvien kustannusten esittely yksikön johdolle.

Valvontahenkilökunnan työnkuvaa ja tutkintokoulutusta on kehitetty viime aikoina monipuolisempaan suuntaan. Vartijan toimenkuvan kehittämisessä tulee huomioida myös lapsi- ja perhetyö. Käytännössä vartijat ovat koko henkilökunnasta eniten tekemisissä vankien perheenjäsenten kanssa. He tietävät usein lapsista hyvin paljon ja pystyvät havainnoimaan erilaisia asioita esim. viikonlopun tapaamisissa. Vartijan työnkuvassa vähimmäisvaatimuksena lapsi- ja perhetyön osalta on lain mukaisten lastensuojeluilmoitusten tekeminen ja lapsiystävällinen kohtaaminen.

Yksiköiden lapsi- perhetyön yhdyshenkilöille järjestetään sekä alueellisia että valtakunnallisia koulutuspäiviä. Heidän vastuullaan on tiedon siirtäminen yksikön muulle henkilöstölle. Alueiden kehityspäälliköillä on alueensa hallinnollinen vastuu lapsi- ja perhetyöstä. He järjestävät alueellisia koulutuspäiviä, toimivat yhdyshenkilönä keskushallinto-yksikön lapsi- ja perhetyöstä vastaavaan työntekijään ja vastaavat omalla alueellaan lapsi- ja perhetyön linjausten jalkauttamisesta yksiköihin.

Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskuksella ei ole erikseen lapsi- ja perhetyön täydennyskoulutusta. Perustutkinto-, alalle tulo- ja täydennyskoulutusta tulisi kehittää myös lapsi- ja perhetyön näkökulmasta. Ensi- ja turvakotien liiton toteuttamassa kyselyssä täydennyskoulutusta toivottiin erityisesti lapsen kohtaamiseen, lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ja vanhemmuuden käsittelemiseen eri työmenetelmien kuten puheeksi otto -menetelmien avulla (Liite 10).

5.2.1 Keskushallintoyksikkö (KEHA)

Keskushallintoyksikkö vastaa lapsi- ja perhetyön valtakunnallisesta ohjauksesta ja linjauksista. Keskushallintoyksikössä on nimetyt vastuuhenkilöt lapsi- ja perhetyölle. Vastuuhenkilöiden on seurattava linjausten toteutumista yksiköissä säännöllisesti, tuettava alueita lapsi- ja perhetyön kehittämisessä ja seurattava lapsi- ja perhetyön yhdenmukaista ja yhdenvertaista toteutumista yksiköissä. Keskushallintoyksikössä tulee suunnitella tarvittavien vanhemmuuteen liittyvien ohjelmien ja menetelmien käyttöönottoa sekä tarvittaessa olla apuna Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskukselle lapsi- ja perhetyön koulutusten suunnittelussa. Vastuuhenkilöt tekevät myös yhteistyötä Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa.

Keskushallintoyksikkö tekee myös kansainvälistä yhteistyötä lapsi- ja perhetyön osalta. EuroPris kehittää kaikille jäsenmailleen yhteisiä hyviä käytäntöjä, joiden käytännön toteuttaminen on jokaisen jäsenmaan oman organisaation vastuulla. Tutkimus- ja kehittämistyötä sekä uusien menetelmien ja ohjelmien käyttöönottoa tulee seurata ajantasaisesti ja pyrkiä tarvittaessa arvioimaan niiden soveltuvuutta myös Suomen olosuhteisiin.

5.2.2 Aluekeskukset (ALKE)

Lapsi- ja perhetyön vastuuhenkilönä toimii alueella aina vähintään yksi kehityspäälliköistä. Kehityspäällikön tehtävänä on toimia hallinnollisesti vastuullisena alueen lapsi- ja perhetyöstä. Hän on oman alueensa yhdyshenkilö Keskushallintoyksikön ja yksiköiden välillä. Kehitys-päällikkö vastaa lapsi- ja perhetyön linjausten jalkauttamisesta oman alueensa yksiköihin. Kehityspäällikkö tekee myös yhteistyötä alueviranomaisten ja kuntien sosiaalityön kanssa.

5.2.3 Arviointikeskukset (ARKE)

Arviointikeskuksessa arvioidaan rangaistusajan suunnitelmaa tehtäessä tuomitun vanhemmuuden taitoja, lapsen ja vanhemman välistä suhdetta ja sitä, onko suhdetta tarkoituksenmukaista tukea. Arviointikeskuksessa on suunnitelmaa laadittaessa hyvä olla yhteydessä lapsen toiseen huoltajaan, jos asiakas tuo esiin halun pitää yhteyttä lapseen ja pitää tärkeänä vanhemmuuden tukemista. Yhteydenpidosta ja vanhemmuuden tukemisen tarpeesta täytyy keskustella toisen huoltajan kanssa, jotta saadaan tietoon hänen näkemyksensä asiasta ja mahdolliset syyt siihen, miksi suhdetta toiseen vanhempaan ei kannattaisi tukea. Arviointikeskus on tarvittaessa yhteydessä lastensuojeluun ja tekee lastensuojeluilmoituksen, jos esiin tulee puutteita lapsen hoidossa, tuen tarpeessa tai turvallisuudessa.

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden on oltava realistisia ja konkreettisia asiakkaan riskit, tarpeet ja tosiasialliset kyvyt huomioiden. Esimerkiksi vanhemmuuden tukeminen on hyvin yleisluontoinen tavoite, joka tulisi avata tarkemmin. Arvioinnissa ja suunnitelman laadinnassa tulee kiinnittää huomiota pyrkimykseen selviytyä ja ratkaista asioita itse, eikä suunnitelma saa painottua pelkkiin ongelmiin, vaan sen on tuotava esiin myös jo kehitettävissä olevat vahvuudet.

Lapsen etu on otettava huomioon myös silloin, kun lapsi on itse vangittuna tai saapuu suoraan vankilaan. Yhteistyö perheen ja lastensuojelun kanssa on aloitettava jo suunnitelmaa laadittaessa.

5.2.4 Yhdyskuntaseuraamustoimistot ja tukipartiot

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa lapsi- ja perhetyötä tehdään perheellisten asiakkaiden ja alaikäisten asiakkaiden kanssa. Vankilassa aloitettua perhetyötä jatketaan valvontaan tulevien kanssa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että valvottavan kanssa käydään keskusteluja perheeseen liittyen. Lapsi- ja perhetyössä korostuu palveluohjaus. Perhettä ohjataan hakemaan tarvittavaa tukea kunnallisista palveluista. Alaikäisten kanssa tehtävässä työssä tulee tehdä yhteistyötä asiakkaan vanhempien kanssa tarpeen mukaan.

Yhdyskuntaseuraamustoimistossa tulee olla lapsiystävällinen ympäristö, koska asiakkaalla voi olla mukana tapaamiseen tullessa lapsi tai toimiston tiloissa voidaan tarvittaessa järjestää valvottu tapaaminen. Käytännössä tämä voidaan toteuttaa esim. tarvittaessa järjestämällä ryhmätilahuoneeseen tarvittaessa lapsiystävällinen ympäristö (leluja, kirjoja yms.).

Valvontarangaistukseen ja valvottuun koevapauteen liittyy myös perhetyötä. Tukipartion henkilöstöllä on hyvä olla osaamista lapsiystävälliseen kohtaamiseen. Tukipartion kotikäynneillä vastaan voi tulla perheeseen liittyviä tilanteita, joihin partion on syytä reagoida ja tarjota keskusteluapua sekä tarvittaessa palveluohjausta yhteiskunnan palveluihin. Tällainen tilanne voi olla esim. kriisi parisuhteessa.

Tukipartion tulee ottaa toiminnassaan huomioon lapsen etu. Näytteidenottoa kotona tehtäessä tulee arvioida, onko lapsen edun mukaista nähdä tapahtuma (esim. virtsanäyte). Tukipartioita on hyvä ohjeistaa siitä, mitä valvontarangaistuksen ja koevapauden aikainen perhetyö ja lapsen edun huomioiminen tarkoittaa.

5.2.5 Vankilat

Vangin saapuessa vankilaan, joko tutkintavankina tai vankeusvankina, lapsen hoidon ja tuen tarve tulee selvittää mahdollisimman nopeasti. Jos työntekijälle herää perheen tilanteen arvioinnin jälkeen huoli lapsen tilanteesta, on hyvä olla yhteydessä vankilan sosiaalityöntekijään ja lastensuojeluun ja tämän jälkeen tehdä tarvittaessa lastensuojeluilmoitus. Pelkästään se, että vanhempi on vankilassa, ei kuitenkaan ole riittävä peruste tehdä ilmoitusta.

Vankiloiden lapsi- ja perhetyötä tulee kehittää edelleen. Vanhemman arjen taitoja ja kykyä vastata vanhemmalle kuuluvasta kasvatustehtävästä tulee tukea ja antaa tarvittaessa hyvin konkreettistakin tietoa esimerkiksi lastenhoidosta kuten päivärytmeistä, ruokailusta yms. Vanhemman on tärkeää saada tietoa lapsen eri kasvuvaiheista sekä niihin kuuluvista tarpeista ja kehitystehtävistä. Tässä tuessa sosiaalityön lisäksi voidaan tarvita esimerkiksi psykologista tukea ja tietämystä.

Vanhemmuutta arvioidaan rangaistuksen eri vaiheissa. Tärkeätä on tehdä lapsen asioissa yhteistyötä esim. kunnan sosiaali- ja opetustoimen kanssa. Vanhemmalle täytyy mahdollistaa osallistuminen lapsen huoltajuuteen liittyviin asioihin. Jos vankia ei voi päästää vankilan ulkopuolelle osallistumaan lastensuojelun järjestämiin kokouksiin, tulee nämä kokoukset järjestää vankilassa tai videoyhteyden avulla. Vanhemman on hyvä saada tietoa lapsen pärjäämisestä koulussa, opiskelussa ja sosiaalisissa suhteissa. Lapsen sosiaaliset tai oppimisvaikeudet on voitava ottaa tarvittaessa puheeksi vanhemman kanssa.

Vankiloiden tulee tehdä yhteistyötä kunnan lastensuojelun lisäksi Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön yhteistyökumppanien kuten Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Ensi- ja turvakotien liiton kanssa. Kriminaalihuollon tukisäätiö järjestää vankiloissa vanhemmuuden tukemiseen tarkoitettuja ryhmiä ja valtakunnallisia perheleirejä, jonne voivat hakea kaikki vangit. Ensi- ja turvakotien liitto tekee myös aktiivista työtä vanhemmuuden ja perheiden tukemiseksi niin ennen vankeutta, vankeusaikana kuin sen jälkeenkin tukien vapautumisvaiheessa perheen yhteen saattamista ja rikoksettomaan arkeen asettumista.

5.2.6 Rikosseuraamusalan koulutuskeskus (RSKK)

Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskuksen järjestämässä vartijoiden perustutkintokoulutuksessa opiskelijat saavat 8 tunnin verran opetusta, jossa painopiste on lastensuojelulaissa, lastensuojeluilmoituksessa ja lapsen huomioimisessa työtilanteissa. Perustutkinnon jälkeen on mahdollista jatkaa ammattikorkeakoulututkintoon Laurea:ssa, jossa lapsi- ja perhetyöhön voi perehtyä enemmän. Koulutuskeskus järjestää yhteistyössä keskushallintoyksikön kanssa vuosittaiset lapsi- ja perhetyön päivät, sosiaalityöntekijöiden neuvottelupäivät ja koulutuspäivät lapsen mielipiteen selvittämiseksi valvontarangaistuksessa ja valvotussa koevapaudessa. Lisäksi koulutuskeskus järjestää naiserityisen VINN -ohjelman ohjaaja-koulutusta täydennyskoulutuksena.

6. LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET JA ORGANISOINTI VANKILOISSA

6.1 Lapsiystävälliset tapaamiset

Jokaisessa suljetussa vankilassa tulee olla järjestettynä vanhempi-lapsi-tapaamistilat. Näiden tilojen säännökset voivat vaihdella jonkin verran vankilakohtaisesti, mutta kaikissa tapaamistiloissa tulee kuitenkin huomioida lapsiystävällisyys.

Vankeuslaissa (13 luku 5 §) on erikseen otettu huomioon lasten oikeudet tapaamisissa. Suljetussa vankilassa vangille voidaan myöntää lupa alle 15-vuotiaan lapsen tapaamiseen tällaiseen tapaamiseen soveltuvassa tilassa (vanhempi-lapsi -tapaaminen), jos lapsen tapaaminen on tarpeen vangin ja lapsen yhteyksien säilymiseksi ja tapaaminen on lapsen edun mukaista. Tapaamiseen tulevan lapsen tarkastaminen tulee tehdä lapsiystävällisesti, ja henkilökuntaa on koulutettu ja tullaan edelleen kouluttamaan lapsiystävälliseen kohtaamiseen. Vanhempi-lapsi -tapaamisissa lapsi saa koskettaa vanhempaansa vapaasti. Tiloja valvotaan kameran tai henkilökunnan edustajan avulla. Vanki voidaan tarkistaa ennen ja jälkeen tapaamisen valvomattoman tapaamisen tavoin. Vanhempi-lapsi -tapaamisia varten on laadittu vuonna 2018 uudet valtakunnalliset hakulomakkeet ja ohjeistukset, jotka tulisi ottaa käyttöön jokaisessa yksikössä (Liite 11 ja 12).

6.2 Valvomattomien tapaamisten eli perhetapaamisten kehittäminen

Valvomattomien tapaamistilojen käyttöaste on joissakin vankiloissa alhainen. Tapaamisia saatetaan järjestää vain viikonloppuisin, jolloin tilat ovat käyttämättöminä viikolla eli suurimman osan ajasta. Myös tapaamisajat ovat sellaisia, että tilat ovat suurimman osan vuorokaudesta käyttämättä viikonloppuisinkin.

Valvomattomia tapaamisia saa yleisesti suljetuissa vankiloissa keskimäärin noin kerran kuukaudessa. Tapaamisessa on usein läsnä sekä puoliso että lapset. Suljettujen laitosten valvomattomat tapaamiset ovat kestoltaan yleensä melko lyhyitä. Sitä, kuinka paljon aikaa tapaamisesta menee parisuhteen tarpeiden hoitoon ja kuinka paljon vanhempi-lapsi-suhteen aitoon ylläpitoon, on vaikea arvioida. Vankiloista tulleiden tietojen perusteella tapaamisissa tyydytetään vanhempien seksuaalisia tarpeita lasten nähden, mikä ei ole lapsen edun mukaista, ja siksi olisi tärkeätä, että vankiloissa olisi erikseen valvomattomia tapaamisia toisaalta lasten kanssa oloa ja toisaalta parisuhteen hoitoa varten. Valvomattomissa tapaamisissa lasten kanssa molemmat vanhemmat voivat olla paikalla, mutta silloin tulee jollakin tapaa varmistaa, että tilanne on aidosti lapsia varten. Tila tulee sisustaa lapsinäkökulmasta eli tilassa ei tulisi olla

sohvaa, sänkyä tms. Ovessa tulisi olla lasi niin, että henkilökunnalla on mahdollisuus tarkistaa ohi kulkiessaan, että tilassa asiat ovat kunnossa.

Valvomattomaan tapaamiseen lapset eivät yleensä pääse ilman, että mukana on aikuinen saattaja. Kun vanhemmat ovat eronneet ja puolisot eivät halua tavata toisiaan, voi seurauksena olla, että lapsen oikeus tavata molempia vanhempiaan ei toteudu. Toisaalta, jos lapsi on hyvin pieni ja kontaktit vankilassa olevaan vanhempaan ovat hyvin vähäiset, on lapsen edun kannalta tärkeätä arvioida, onko valvomaton tapaaminen tällaisessa tapauksessa vanhemman ja lapsen kesken kahdestaan todella oikea ratkaisu.

6.3 Linjausryhmän suositukset valvomattomiin ja vanhempi-lapsi -tapaamisiin

Vankeuslaissa (13 luku 4 §) todetaan selkeästi valvomattoman tapaamisen olevan perusteltua yhteyksien säilyttämiseksi siviiliin. Euroopan neuvoston vankilasäännöissä (2007) ja vangittujen lapsia koskevissa linjauksissa (Liite 3) todetaan, että vangeilla tulee olla mahdollisuus pitää yhteyttä perheeseensä ja että suhteiden säilyminen perheeseen on tärkeätä siviiliin integroitumisen kannalta. Ko. säännöissä todetaan myös, että valvomattomat eli perhetapaamiset ovat tärkeä mahdollisuus, ja niiden tulee olla osa vankilan rutiinia. Seuraavassa on kirjattuna työryhmän linjauksia, jotka perustuvat kansainvälisiin suosituksiin, kansallisiin lakeihin ja oikeusministeriön kriminaalipoliittisen osaston konsultointiin asiassa:

1) **Vankiloissa tulee olla tilat valvottuihin vanhempi-lapsi -tapaamisiin.** Tapaamiset on tarkoitettu alaikäisille lapsille, ja niissä tulee olla mahdollisuus kosketukseen. Tapaamisten ehtona on päihdetestin antaminen (vankeuslaki 16 luku 7 § 3 mom.), mutta positiivinen testi ei ole automaattinen tapaamisen epäämisen peruste vaan yksilökohtaista harkintaa tulee käyttää huomioiden mm. positiivisen testin ja tapaamisajankohdan väliin jäävä aikaväli, jolloin tapaaminen voitaisiin järjestää lapsen kannalta turvallisesti, mikäli vanhemman päihteettömyys on taattavissa tapaamishetkellä. Vanhempi-lapsi -tapaamisia valvotaan samoin periaattein kuin normaaleja valvottuja tapaamisia lukuun ottamatta rakenteellisia esteitä koskettamiseen.

2) **Lapsen on voitava tulla vanhempi-lapsi -tapaamiseen tai valvomattomaan tapaamiseen yksin, jos tapaaminen on lapsen edun mukaista**. Alle 15-vuotiaalla lapsella tulee kuitenkin olla saattaja tällaiseen tapaamiseen, ellei saattajan läsnäoloa pidetä tarpeettomana lapsen kehitystaso, aikaisemmat tapaamiset tai muu vastaava perusteltu syy huomioon ottaen. Tapaamisen järjestämisen perusteena voi olla esim. lastensuojelun puolto vanhemman ja lapsen kahdenkeskiseen tapaamiseen.

Lapsen vastaanottamiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tapaamiset tulee järjestää niin, että lapsen hakee portilta esim. sosiaalityöntekijä, joka saattaa lapsen myös takaisin portille. Tällaiset tapaamiset ovat mahdollisia lapsille, jotka ymmärtävät vankilan ympäristönä eli lähinnä kouluikäisille. Jos vanhempi-lapsi -tapaamisten järjestäminen ei ole lapsen edun mukaista vankilassa, mutta tapaamiset ovat lapsen edun mukaisia, on tapaamista yritettävä järjestää valvottuna siviilin puolella yhdyskuntaseuraamustoimistossa tai esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liiton tiloissa.

3) **Vanhempi-lapsi -tapaamisten ja valvomattomien tapaamisten kohdalla yhteistyö kunnan lastensuojelun kanssa on tärkeätä**. Lastensuojelulla voi olla sellaista tietoa, joka tulee ottaa tapaamisissa huomioon.

4) **Tehtäessä päätöstä valvomattomasta tai vanhempi-lapsi -tapaamisesta on otettava huomioon lapsen etu**. Jos vanhempi on tuomittu sellaisesta rikoksesta, jossa uhrina on ollut lapsi, ei valvomatonta tapaamista tule myöntää kuin hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa. Ennen tapaamista on selvitettävä myös mahdolliset lähestymiskiellot, myös vanhentuneet. Lähestymiskielto voi olla vanhentunut, koska aika on mennyt edellisessä umpeen, ja tekijän ollessa vankilassa ei uhri ole hakenut uutta kieltoa. Kun vangilla on voimassa oleva lähestymiskielto puolisoonsa, ei valvomatonta tapaamista tule myöntää kuin poikkeustapauksissa. Vaikka puoliso toisi esiin halukkuuttaan tulla valvomattomaan tapaamiseen, ei tapaamista tule myöntää ennen kuin riskit ja aito motivaatio tapaamiseen on selvitetty.

5) **Valvomattomien tapaamistilojen käyttöastetta tulee nostaa.** Vankiloissa tulee olla mahdollisuus valvomattomiin tapaamisiin myös arkisin. Suljetuissa laitoksissa tulisi myös mahdollisuuksien mukaan harkita yön yli kestäviä tapaamisia.

6) **Vankiloiden valvomattomien tapaamistilojen sisustuksessa tulee ottaa huomioon lapsen etu**. Nykyisissä tiloissa korostuvat vangin intiimit tarpeet. Vankiloissa tulee olla valvomaton tapaamistila, jossa korostuvat lasten tarpeet. Tilojen sisustuksessa käytetään mm. lapsille tarkoitettua kuvitusta ja siellä olisi hyvä olla esim. leluja ja piirustusvälineitä. Tilojen varustuksessa tulee ottaa huomioon eri-ikäiset lapset. Tilan sisustuksessa ei tule olla esim. sänkyä. Lapsen edun mukaista ei ole nähdä vanhempiensa seksuaalisten tarpeiden tyydyttämistä. Edun mukaista ei ole myöskään se, että vanhempien ollessa seksuaalisessa kanssakäymisessä lapsi on suljettuna toiseen tilaan.

7) **Vankiloita peruskorjatessa ja uusia vankiloita rakennettaessa tulee** suunnitella tapaamistilat niin, että ne ovat mahdollisimman lähellä porttia, ja niissä on otettu huomioon lapsiystävällisyys.

8) **Lapsen tullessa tapaamiseen tulee hänet kohdata hänen ikätasonsa huomioiden**. Lapselle tulee esim. selittää, mikä metallinpaljastin on. Tarkastuksessa voidaan käyttää käsikäyttöistä metallinpaljastinta, jota lapsikin voi kokeilla. Lapsen puhuttelu tapahtuu lapsen tasolla. Lapset saattavat herkästi pelätä myös esim. koiraa, joten koiran käyttö tulisi tehdä sensitiivisesti ja lapsiystävällisesti.

9) Vaippaikäisiä varten vankilassa on hyvä olla varattuna mahdollisuus **vauvan vaipan vaihtoon henkilökunnan edustajan ollessa paikalla**. Vankila antaa uuden vaipan. Tällä estetään huumeiden tai muun luvattoman tavaran salakuljettaminen vankilaan vauvan vaippoja hyväksikäyttäen.

10) Valvomattomissa tapaamisissa ja vanhempi-lapsi – tapaamisissa tulee olla **leluja ja kirjoja**, jotka ovat kunnossa ja puhtaita.

11) **Lapsen kanssa suunnitteilla olleen tapaamisen peruuttamisessa tulee aina ottaa huomioon lapsen etu**. Jos vanhempi on päihdyttänyt itsensä esimerkiksi viikkoa aikaisemmin, on arvioitava lapsen edun kannalta tapaamisen järjestämisen tai epäämisen perusteet. Tapaamisen epääminen ei saa olla rangaistus jostakin toiminnasta, koska silloin rangaistaan lasta. Lisäksi voidaan harkita, voitaisiinko peruuttamisen sijasta muuttaa valvomaton tapaaminen tai valvottu vanhempi-lapsi -tapaaminen ns. normaaliksi valvotuksi tapaamiseksi. Jos vanki on toimintansa seurauksena eristettynä tapaamisajankohtana, on tapaamisen epääminen perusteltua, ja silloin se ei toimi rangaistuksena.

12) **Vankiloissa tulee järjestää vanhempi-lapsi -päiviä, jolloin vanhemmat voivat leikkiä, pelata, askarrella jne. lastensa kanssa**. Henkilökuntaa valvoo ja tarvittaessa tukee vanhempia ja lapsia tapaamisessa ja erityisesti vanhempaa vanhemmuuden taidoissa.

13) **Valvomattomista ja vanhempi-lapsi- tapaamisista tulee olla valtakunnallisesti yhtenevät käytännöt**. Tätä varten on otettu vuonna 2018 käyttöön uudet valtakunnalliset hakulomakkeet ohjeistuksineen niin valvomattomien tapaamisten kuin vanhempi-lapsi – tapaamisten osalta (Liite 10).

14) **Vangeilla tulee olla tarvittaessa mahdollisuus tavata lastansa tuetusti**. Tapaamisessa on silloin mukana virkamies. Tällainen tapaaminen voi olla tarpeellinen esim. vanhemman ja lapsen

pitkän erossaolon jälkeen tai lapsen vanhempien ristiriitaisen tilanteen vuoksi.

15) **Kun lastensuojelu on arvioinut, että tapaamiset tulee järjestää valvotusti vanhemman ja lapsen välillä, tulee valvonta toteuttaa lastensuojelun toimesta, ellei toisin erikseen sovita**.

6.4 Perheleirit

Rikosseuraamuslaitos järjestää yhteistyössä Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa valtakunnallisia perheleirejä, ja muutamat vankilat järjestävät myös omia perheleirejä. Leirien sisältö on suunniteltu sellaiseksi, että se tukee vanhemmuutta ja perhesuhteiden ylläpysymistä vankeusaikana ja vapautumisen jälkeen silmällä pitäen myös perheen yhdistymiseen liittyviä haasteita. Perheleireillä voivat painottua eri teemat siten, että osa perheleireistä on vanhemmuutta tukevia leirejä ja osa taas parisuhdeleirejä, joille lapset eivät siis osallistu. Jotkut leirit voidaan taas erikseen suunnata esimerkiksi pitkäaikaisvangeille.

Puitesopimus Rikosseuraamuslaitoksen ja Kriminaalihuollon tukisäätiön välillä leirin hakuprosessista ja järjestämisestä on uusittu vuonna 2018 (Liite 11). Perheleirien hakuprosessista on annettu ohjeet kaikkiin yksiköihin (Liite 12). Hakuprosessin organisoinnista ja hakukriteerien täyttymisen arvioinnista vastaavat erityisesti yksiköiden lapsi- ja perhetyön yhdyshenkilöt sekä alueiden turvallisuus- ja kehityspäälliköt. Jokaisen perheleirin valvonnasta laaditaan erillinen ohjeistus yhdessä rikosseuraamusalueiden ja vastuuyksikön kanssa.

7. LAPSI- JA PERHETYÖN LINJAUKSET JA ORGANISOINTI YHDYSKUNTASEURAAMUSTYÖSSÄ

7.1 Johdanto

Yhdyskuntaseuraamustoimistoissa asiakastyötä ohjaavan henkilöstön tulee olla perehtynyt lapsi- ja perhetyön linjauksiin ja huomioida ne suunnitelmallisessa työssä. On tärkeää, että jokainen asiakastyötä tekevä on saanut perehdytyksen lapsi- ja perhetyön linjauksiin ja siihen liittyvään lainsäädäntöön.

7.2 Lait ja kansainväliset sopimukset koskien yhdyskuntaseuraamuksissa tehtävää lapsi- ja perhetyötä

Lapsi ja perhetyön linjauksissa on huomioitu lapsen oikeuksien sopimuksen vaikutus Rikosseuraamuslaitoksen kaikkeen työhön. Kansallisista laeista keskeisimpiä ovat lastensuojelu- ja sosiaalihuoltolaki (Liite 7). Erityisesti nuoria koskevassa yhdyskuntaseuraamustyössä tulee lisäksi huomioida Euroopan neuvoston suositukset koskien nuoria rikoksentekijöitä (European rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1367113&Site=CM).

Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa koskeva lainsäädäntö astui voimaan 1.5.2015. Se edellyttää aiempaa säätelyä voimakkaammin täytäntöönpanon yhteensovittamista (3 luku 12 §) kunnan ja muiden toimijoiden asiakastyön kanssa. Yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoa koskevan lain 4 § edellyttää, että alle 21-vuotiaana rikoksen tehneille nuorille tuomittua yhdyskuntaseuraamusta täytäntöönpantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota tuomitun iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin. Tämä pitää toki sisällään myös alaikäisten erityiskohtelutarpeen.

7.3 Lapsiystävälliset tilat yhdyskuntaseuraamustoimistossa

Jokaisessa yhdyskuntaseuraamustoimissa tulee olla vähintään yksi lapsiystävällinen tila. Tämä tarkoittaa sitä, että toimistoissa on varauduttu siihen, että asiakkaalla voi olla mukanaan leikki-ikäinen lapsi. Näitä tilanteita varten on hyvä olla hankittuna esimerkiksi leluja, kirjoja ja askartelutarpeita eri-ikäisten lasten tarpeet huomioon ottaen. Toimiston odotustilojen ja asiakkaan vastaanottamisen järjestelyissä tulee ottaa huomioon lasten saapuminen toimistolle. Valvontatapaamisissa lapsen mukana olo tulee huomioida keskustelun tavassa.

7.4 Tukipartiotyö

Tukipartion rooli lapsi- ja perhetyössä liittyy lapsen ja muun perheen kohtaamiseen, kun tukipartio käy muun muassa valvontakäynneillä valvontarangaistusta suorittavan henkilön kotona. Jos valvonta-

rangaistukseen tuomittu vanhempi (ja mahdollisesti myös toinen vanhempi) on esimerkiksi päihtyneenä kotona alaikäisten lasten kanssa, tukipartion on tehtävä lastensuojeluilmoitus.

Tukipartion työntekijöillä tulee olla valmius kohdata hankalia ja yllättäviä tilanteita kotikäyntien yhteydessä. Tämä tulee huomioida työntekijöiden pätevyydelle asetettavissa kriteereissä sekä koulutuksessa ja perehdyttämisessä. Tukipartiolla tulisi olla valmius palveluohjaukseen eli ohjata perhettä eteenpäin eri siviilipalveluiden piiriin silloin, kun kotikäynneillä esiin nousseiden ongelmien ratkaiseminen ei enää liity Rikosseuraamuslaitoksen toimenkuvaan.

Koska valvontarangaistukseen tuomitun valvoja työskentelee yhdyskuntaseuraamustoimistossa ja valvotun koevapauden vastuuhenkilö vankilassa, tulee tukipartiolla ja yksiköiden vastuuhenkilöillä olla aktiivinen ja säännöllinen yhteys. Yhteistyötä voidaan tehdä huolta herättävissä tapauksissa esimerkiksi yhteisin kotikäynnein.

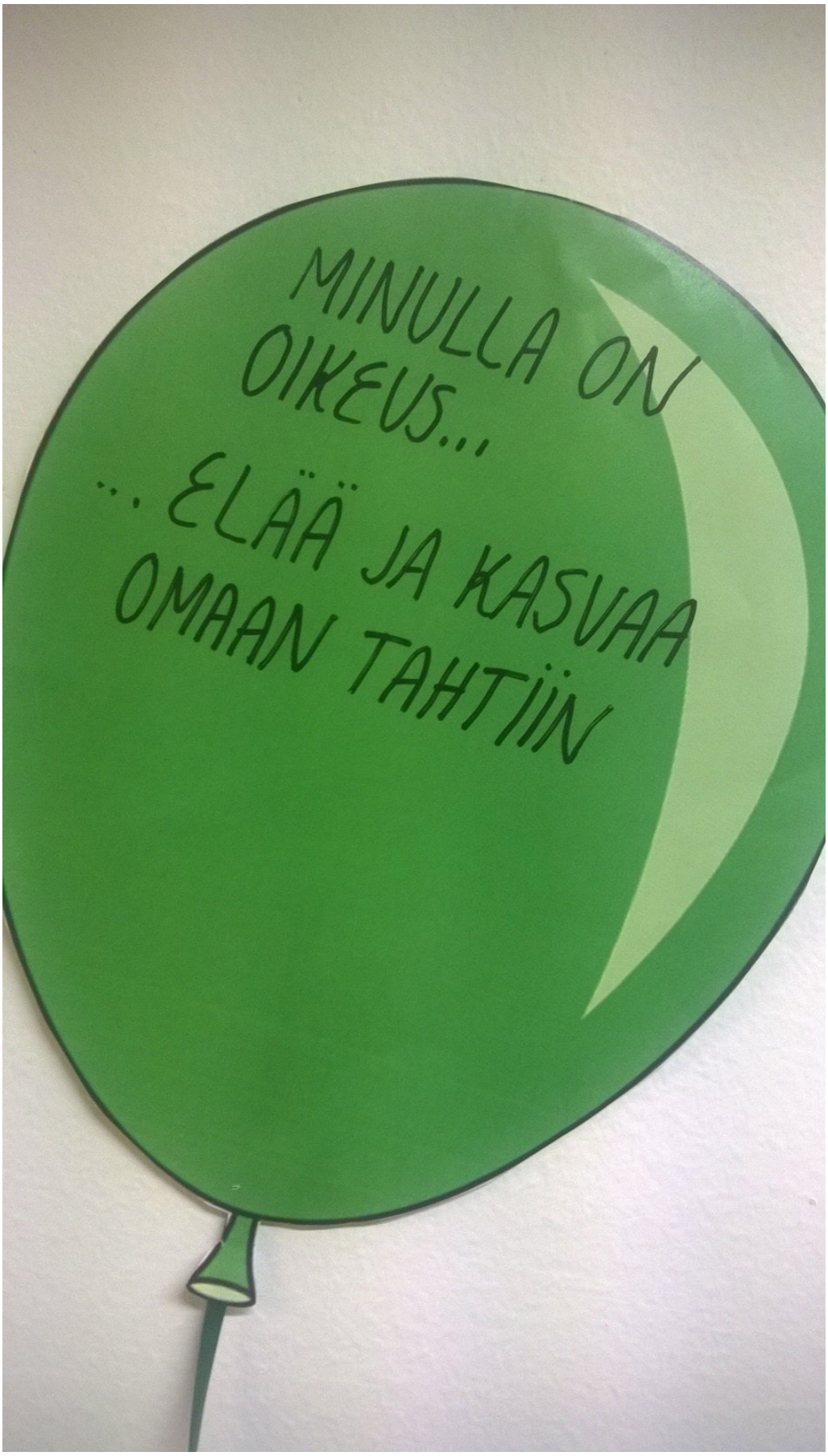
MINULLA ON
OIKEUS...
... ELÄÄ JA KASVAA
OMAAN TAHTIIN

8. YHTEENVETO

Jotta rikosseuraamusalan henkilökunta voi tehdä vaikuttavaa lapsi- ja perhetyötä, työntekijöiden tulee tuntea rikosseuraamusalaa koskevan lainsäädännön lisäksi myös lastensuojelu- ja sosiaalilainsäädäntöä sekä yhteiskunnan palvelujärjestelmää. Lapsi- ja perhetyön keskeisiä sisältöjä rikosseuraamusalalla ovat vanhemmuuden ja perhesuhteiden tukeminen, yhteydenpidon mahdollistaminen, vanhemmuuden taitojen opettaminen, rikoksettomuuteen ja päihteettömyyteen tukeminen ja alaikäisten tuomittujen kohdalla tehtävä erityistyö. Lisäksi työhön kuuluu lakisääteisten selvitysten ja ilmoitusten tekeminen sekä runsaasti verkosto- ja viranomaisyhteistyötä eri yhteistyökumppanien kanssa. Kaikessa toiminnassa lapsi- ja perhetyö näkyy lapsiystävällisenä kohtaamisena ja lapsen edun huomioimisena. Kaikkien asiakkaiden kanssa on mahdollista tehdä ainakin motivointityötä sekä huomioida lapsi- ja perhetyön näkökulma kaikissa käytänteissä, joissa asiakkaan perhe on tavalla tai toisella osallisena. Lapsen etu ja oikeudet on huomioitava ensisijaisina kaikessa työssä. (Liite 13 ja Liite 14).

Lapsi- ja perhetyön linjausten toteuttamiseksi tarvittaisiin monessa yksikössä täydennyskoulutusta sekä työtehtävien ja vastuualueiden uudelleen organisointia ja selkeämpää määrittelyä. Tämän vuoksi myös esimiesten ja johdon perehtyminen lapsi- ja perhetyön linjauksiin on tärkeää. Lapsi- ja perhetyön koulutusta tulisi järjestää sekä alueellisesti että valtakunnallisesti. Yhteistyö keskushallintoyksikön kanssa on tärkeää toimintatapojen valtakunnalliseksi yhtenäistämiseksi. Myös yhteistyön kehittämiseen lastensuojelun kanssa tulee suunnata resursseja. Lapsi- ja perhetyötä tulee tarkastella jokaisessa yksikössä vuosittain samalla tavalla kuin muitakin strategian mukaisia valtakunnallisia tavoitteita.

9. LÄHTEET

Kirjallisuus

Andersson, P. (2016): Hyvän ja vaikuttavan yhdyskuntaseuraamustyön kehittämishanke -materiaalikirja.

Enroos, Rosi (2008): Vankila lapsuudessa -lapset vankilassa. Tutkimus lapsista, joiden elämää äidin vankeus värittää, Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008.

Enroos, R. (2012): Perhe vankeinhoidon arviointikäytäntöjen ja moraalisen järkeilyn kohteena. Teoksessa Forsberg, H. & Autonen – Vaaraniemi, L. (toim.): Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö, s. 45 - 74. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

Euroopan neuvoston vankilasäännöt (2007): Rikosseuraamusalan koulutuskeskus 2/2007, Rikosseuraamusalan koulutuskeskus: Juvenes Print.

Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio (2006): Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:25, Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Perhe muurin toisella puolella -työryhmän mietintö (2003): Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2003, Vammalan kirjapaino Oy.

Verkkosivut

Ehjä perhe -toiminta, Kriminaalihuollon tukisäätiö:
https://www.krits.fi/saatio/palvelumme/ehja-perhe-toiminta

European rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, Council of Europe: https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1367113&Site=CM

Kriminaalihuollon tukisäätiö: https://www.krits.fi/

Lastensuojelun käsikirja osoitteesta:
http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/

MARAK-toimintamalli, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos:
https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/menetelmat/marak

Mikä on lapsen etu? Lapsemme-lehti 2/2016,
Mannerheimin lastensuojeluliitto:
https://www.mll.fi/lapsemme-lehti/mika-lapsen-etu/

Rikosseuraamuslaitos: www.rikosseuraamus.fi

Uudistuva lastensuojelu – kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa, Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 32/2018: http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137112/URN_ISBN_978-952-343-208-6.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vanhempi vankilan portilla -hanke, Ensi- ja turvakotien liitto: www.ensijaturvakotienliitto.fi/tietoaliitosta/hankkeet/#vanhempi_vankilan_portilla

Varjo-hanke, Viola ry: https://varjosta.fi/

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (20.11.1989): https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf

10. LIITTEET

Liite 1: YK yleissopimus lapsen oikeuksista (LOS)

Liite 2: EuroPris:n lapsi- ja perhetyön hyvät käytännöt rikosseuraamusalalla (Good Practice Collection Family Relations)

Liite 3: Euroopan neuvoston vangittujen lapsia koskevat suositukset (Recommendation CM/Rec (2018)5 of the Committee of Ministers to member States concerning children with imprisoned parents)

Liite 4: Perhe muurin toisella puolella – työryhmän mietintö

Liite 5: Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet (TA 6) valtakunnallisella palvelukartalla

Liite 6: Alaikäinen vanki -ohje ja Alaikäisen vangin huoltajan tai muun laillisen edustajan kuuleminen

Liite 7: Lastensuojelu- ja sosiaalihuoltolain velvoitteet Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehille

Liite 8: Ohje lastensuojeluilmoituksen tekemiseen vankeuden ja yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanon aikana

Liite 9: Valvomattomia ja vanhempi-lapsi -tapaamisia koskevat lomakkeet

Liite 10: Ensi- ja turvakotien liiton esitys Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyön linjausten toteutumisesta (esitys Rikosseuraamusalan lapsi- ja perhetyön valtakunnallisilla päivillä 11 / 2017)

Liite 11: Perheleirien puitesopimus Rikosseuraamuslaitoksen ja Kriminaalihuollon tukisäätiön välillä

Liite 12: Perheleirejä koskeva ohje yksiköihin

Liite 13: Yhteenveto lapsi- ja perhetyön periaatteista Rikosseuraamuslaitoksessa

Liite 14: Yhteenveto lapsi- ja perhetyön tehtävänjaosta Rikosseuraamuslaitoksessa

R/SE RIKOSSEURAAMUSLAITOS

RIKOSSEURAAMUSLAITOS
Puh. 029 56 88500
Fax 029 56 65440
viestinta.rise@om.fi